

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**“ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ”
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

Ў Қ У В – У С Л У Б И Й М А Ж М У А

Тузувчилар: п.ф.н., доц. М.Усманбаева
п.ф.н. Г. Джаналиева
катта ўқ. Г.Гулямова

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ	3
II. МАЪРУЗАЛАР МАТНИ.....	13
1-МАВЗУ. ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ МОҲИЯТИ, НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ ВА ТУРЛАРИ.....	13
2-МАВЗУ. ЛОЙИҲА ВА МУАММОЛИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ	25
3-МАВЗУ. ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ.....	37
III. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	56

I. Кириш

Илм-фан, техника, ишлаб чиқариш ва технология соҳаларининг мавжуд тараққиёти замонавий жамият қиёфасини белгилаб бермоқда. Замонавий жамиятнинг энг муҳим характерли жиҳати унинг барча соҳаларида глобаллашувнинг кўзга ташланаётганлигидир. Глобаллашув ўз-ўзидан тезкор ҳаракатланиш, зарур ахборотларни зудлик билан қўлга киритиш, уларни қайта ишлаш ва амалиётга самарали татбиқ қилишни тақозо этади. Бу тарзда ҳаракатланиш имкониятига ўз соҳасининг билимдони бўлган, касбий малакаларни юқори даражада эгаллаб олган, бой тажриба ва маҳоратга эга кадрларгина эга бўладилар. Шундай экан, олий таълим муассасалар (ОТМ)ида кадрларни тайёрлаш жараёнида даврнинг мазкур талабини инобатга олиш мақсадга мувофиқдир. Малакали кадрларни тайёрлашда эса ушбу жараённинг асосий иштирокчилари бўлган – ОТМ педагогларининг касбий компетентлик ҳамда креатив қобилиятга эгалликлари алоҳида долзарблик касб этади. ОТМ педагогларининг касбий компетентлиги, креатив қобилиятга эгаллиги меҳнат бозорида юзага келган кучли рақобатга бардошли кадрларни тайёрлашда инсон омилининг устувор ўрин тутишини тасдиқлайди. Шундай экан, ОТМнинг педагоглари касбий фаолиятни ташкил этишда компетентлик сифатлари ва креативлик қобилиятини изчил ўзлаштириб боришга алоҳида эътибор қаратишлари зарур. Педагоглари қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимида “Педагогик компетентлик ва креативлик асослари” модули ўқитилишининг йўлга қўйилиши эса ОТМ педагогларининг касбий компетентлик, шунингдек, креативлик моҳияти, педагогик компетентлик ҳамда креативлик сифатлари ҳар бир педагогнинг ўзида педагогик компетентлик сифатларини самарали ривожлантириб бориш тамойиллари, йўллари, методлари, босқичлари ва натижани таҳлил қилиш малакаларини пухта ўзлаштиришга хизмат қилади.

Инновацион таълимнинг асосий мақсади таълим олувчиларда келажакка масъулият ҳиссини ва ўз-ўзига ишончни шакллантиришдир. Ж.Боткин бошчилигидаги олимлар гуруҳи “Рим клуби” маърузасида инновацион таълимни анъанавий, яъни “норматив” таълимга муқобил сифатида билимларни эгаллашни асосий тури сифатида тавсифлади. Нормативли таълим “такрорланувчи вазиятларда фаолият хулқ-атвор қоидаларини ўзлаштиришга йўналтирилган” бўлса, инновацион таълим янги вазиятларда биргаликда ҳаракатланиш қобилиятини ривожлантиришни кўзда тутди.

Малака ошириш курсларида “Инновацион таълим технологиялари” модули асосларини ўзлаштирар экан, тингловчилар, энг аввало, ўзларининг инновацион фаолиятни самарали ташкил этиш

малакаларига эгалиklarини объектив баҳолаш, модул, лойиҳали ва ҳамкорлик таълими технологиялари ғояларига таянган ҳолда ўқув жараёнини ташкил этиш, ўқув мақсадларини оқилона белгилаш, моделлаштириш ва лойиҳалаш, талабаларнинг ўқув-билиш фаолиятини фаоллаштириш, уларда мустақил, танқидий ва ижодий фикрлаш қобилиятини ривожлантириш борасидаги билим, кўникма-малакаларни ўзлаштирадilar.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Инновацион таълим технологиялари” **модулининг мақсади:** педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларини инновацион таълим технологияларига доир билимларини такомиллаштириш, инновацион технологияларни ўзлаштириш, жорий этиш, таълим амалиётида қўллаш ва яратиш кўникма ва малакаларини таркиб топтириш.

“Инновацион таълим технологиялари” **модулининг вазифалари:**

- инновацион таълим технологияларининг ўзига хосликлари ва қўлланилиш соҳаларини аниқлаштириш;
- тингловчиларда инновацион характерга эга педагогик фаолиятни ташкил этиш;
- уларда педагогик жараёни самарали ташкил этишда турли таълим технологияларидан ўринли, мақсадли фойдаланиш кўникма-малакаларини ривожлантириш;
- тингловчиларда ўқув-тарбия жараёнларини лойиҳалаш, моделлаштириш ва технологиялаштиришга доир касбий компетентлик сифатларини янада ривожлантириш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Инновацион таълим технологиялари” курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида **тингловчи:**

- инновацион таълим технологияларининг функциялари;
- инновацион таълим технологияларининг турлари ва қўлланилиш соҳалари;
- инновацион таълим технологияларини қўллашнинг педагогик-психологик ва методик шарт-шароитлари;
- инновацион таълим технологияларини лойиҳалаш қоидалари ҳақида **билимларга эга бўлиши;**
- аниқлаштирилган ўқув мақсадларини шакллантириш;
- интерфаол таълим технологияларига асосланган ўқув машғулотларини лойиҳалаш ва режалаштириш;
- шахсга йўналтирилган ўқув-тарбия жараёнини ташкил этиш ва бошқариш;
- таълим оловчиларнинг биргаликдаги ҳамкорликдаги фаолиятини ташкил этиш;

- интерфаол таълим технологияларини олий таълим амалиётига самарали татбиқ этиш **кўникмаларини эгаллаши**;
- инновацион таълим технологиялари асосида ўқув жараёнини “жонли”, ижодий ташкил этиш;
- инновацион фаолиятни ташкил этиш;
- инновацион тафаккур юритиш орқали таълим жараёнида ижодий муҳитни яратиш;
- инновацион таълим технологияларининг оқилона танлаб олиш;
- мутахассислик билан боғлиқликда инновацион таълим технологияларини реал амалиёт билан уйғунлаштиришга эришиш;
- инновацион таълим технологияларини ишлаб чиқиш ва оммалаштириш **малакаларини эгаллаши**;
- педагогик инновацион фаолиятни самарали амалга ошириш;
- таълим жараёнининг инновацион характер касб этишини таъминлаш;
- инновацион таълим технологияларига асосланган ўқув-билиш фаолиятини ташкил этиш;
- талабаларни изланишли-ижодий фаолиятга йўналтириш **компетенцияларни эгаллаши лозим.**

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

- “Инновацион таълим технологиялари” модулини ўқитиш жараёнида:
- маъруза дарсларида замонавий компьютер технологиялари ёрдамида презентацион ва электрон-дидактик технологиялардан;
 - ўтказиладиган амалий машғулотларда техник воситалардан, экспресс-сўровлар, тест сўровлари, ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш, кичик гуруҳлар билан ишлаш, ва бошқа интерактив таълим усулларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Инновацион таълим технологиялари” модули бўйича машғулотлар ўқув режасидаги “Илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат” ўқув модулининг “Педагогик компетентлик ва креативлик асослари” ва “Замонавий таълим ва инновацион технологиялар бўйича илғор хорижий тажрибалар” субмодуллари, шунингдек, “Таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш” ўқув модули билан узвий алоқадорликда олиб борилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар инновацион таълим технологияларини ўзлаштириш, жорий этиш ва амалиётда қўллашга доир проектив, креатив ва технологик касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоги

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат				Мустақил таълим
		Хаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси			
			Жами	жумладан		
				Назарий	Амалий машғулот	
1.	Инновацион таълим технологиялари: моҳияти, назарий асослари ва турлари	2	2	2	4	-
2.	Лойиҳа ва муаммоли таълим технологиялари	2	2	2	2	-
3.	Интерфаол таълим технологиялари	2	2	2	6	-
4.	Модул таълими технологиялари	2	-	-	-	2
Жами:		20	18	6	12	2

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Мавзу: Инновацион таълим технологиялари: моҳияти, назарий асослари ва турлари (2 соат)

Режа:

1. “Инновацион таълим технологиялари” тушунчасининг мазмуни.
2. Педагогнинг инновацион фаолияти.
3. Шахсга йўналтирилган таълим турлари.
4. Ҳамкорлик таълим технологияларининг дидактик моҳияти.
5. Инновацион характердаги назорат воситалари.

Инновацияларнинг асосий кўринишлари. Таълим инновациялари. Таълим инновацияларининг турлари. Новация (янгилик). Новация ва инновациянинг фарқли жиҳатлари. Таълим инновациялари таъминлайдиган ўзгаришлар. Инновацион фаолият мазмуни. Педагогнинг инновацион фаолияти. Педагогик инновацион фаолият белгилари. Таълим инновацияларини педагогик жараёнга татбиқ этиш босқичлари. Педагогда таълим жараёнига инновацион ёндашувни қарор топтириш босқичлари. Шахсга йўналтирилган таълим ва унинг турлари. Шахсга йўналтирилган таълим технологиялари.

Ҳамкорлик таълими. Ҳамкорлик таълими йўналишлари. Ҳамкорлик таълими технологиялари таркибий элементлари, тамойиллари ва белгилари. “Ажурли арра” стратегияси.

Инновацион характердаги назорат воситалари. Ўқув портфолиоси. “Ассесмент” технологияси.

2-Мавзу: Лойиҳа ва муаммоли таълим технологиялари (2 соат)

Режа:

1. Лойиҳа таълим технологияларининг дидактик моҳияти.
2. Муаммоли таълим технологияларининг ўқитишдаги аҳамияти.

“Лойиҳа” ва “лойиҳалаш” тушунчаларининг моҳияти. Таълим жараёнини лойиҳалаш. Таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари. Таълим жараёнини лойиҳалаш босқичлари. Педагогик жараёни лойиҳалашда вазифаларнинг белгиланиши. Технологик паспорт. Технологик харита.

Модел ва моделлаштириш. Моделларнинг турлари. Инновацион ТТнинг алгоритми.

Ўқув лойиҳаси. Ўқув лойиҳаларининг таснифи. Ўқув лойиҳаларининг асосий турлари. Талабаларнинг ўқув лойиҳавий фаолияти босқичлари.

Муаммоли таълим моҳияти. Муаммоли таълим турлари. Муаммо ва муаммоли вазият. Педагогик муаммо. Муаммони қўйиш сатҳлари. Муаммоли вазият методи. Муаммоли маъруза. Муаммоли таълим технологиялари ва уларнинг асосий турлари. Муаммоли таълим методлари.

3-Мавзу: Интерфаол таълим технологиялари (2 соат)

Режа:

1. Интерфаол таълим технологияларининг дидактик моҳияти.
2. Интерфаол таълим методлари ва улардан фойдаланиш тартиби.

“Интерфаол”, “интерфаол таълим” ва “интерфаоллик” тушунчаларининг моҳияти. Интерфаол таълим технологияларининг самарали қўлланилишини таъминловчи асосий ва иккиламчи омиллар. Интерфаол таълим технологиялари ёрдамида ташкил этиладиган таълимий ҳаракат шакллари.

Интерфаол таълим технологияларининг дидактик аҳамияти, асосий белгилари, тамойиллари ва шакллари.

Интерфаол методлар. Интерфаол методларни таълим жараёнида қўллаш моҳияти ва тартиби.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Педагогик жараёнда ҳамкорлик таълими технологияларини қўллаш (2 соат)

Режа:

1. Педагогик жараёнда ҳамкорлик таълими технологияларини қўллаш имкониятларини ўрганиш.
2. Ҳамкорлик таълими технологиялари ёрдамида ижодий ишланмаларни тайёрлаш.

2-мавзу. Инновацион характердаги назорат воситалари (2 соат)

Режа:

1. Талабаларда ўқув портфолиоларини шакллантириш ва расмийлаштириш кўникма, малакаларини ривожлантириш.
2. Мутахассислик фанлари бўйича “Ассесмент” технологияси асосида талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини баҳолаш.

3-мавзу: Педагогик жараёнда лойиҳа таълими технологияларидан фойдаланиш (2соат)

Режа:

1. Лойиҳа таълими технологияларининг дидактик аҳамиятини таҳлил қилиш.
2. Ўқув лойиҳаларининг турларини аниқлаштириш. Ўқув лойиҳасини ишлаб чиқиш босқичларини лойиҳалаш.

4-мавзу: Педагогик фаолиятни лойиҳалаш (2соат)

Режа:

1. Мутахассислик фани бўйича муайян мавзуларда ўқув лойиҳасини тайёрлаш.
2. Ўқув лойиҳасини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш.

5-мавзу: Педагогик жараёнда муаммоли таълим технологиялари имкониятларидан фойдаланиш (2соат)

1. Муаммоли таълим технологияларининг ўқув жараёнини самарали ташкил этишдаги аҳамиятини баҳолаш.
2. Муаммоли таълим технологиялари ёрдамида муаммоли вазиятларни ижобий ҳал этиш.
3. Муаммоли таълим технологияларини қўллаш асосида талабаларда мустақил ва ижодий фикрлаш кўникма-малакаларини ҳосил қилиш.

6-мавзу: Педагогик жараёнида интерфаол таълим технологияларини қўллаш (2 соат)

1. Интерфаол таълим технологияларининг дидактик имкониятларини ўрганиш.
2. Интерфаол таълим технологиялари ёрдамида ўқув материалларини пухта ўзлаштириш.

3. Интерфаол таълим технологияларини қўллаш орқали талабалар ўқув фаоллигини ошириш.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ

Мустақил ишни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Модул таълим технологияларининг моҳияти ва амалий аҳамиятини ўрганиш. Модул таълим технологиялари ёрдамида ўқитишнинг дидактик имкониятини аниқлаш. Мутахассислик фанларининг модул таълими асосида ўқитилишига оид лойиҳаларни тайёрлаш.

Адабиётлар: Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004; Очилов М. Янги педагогик технологиялар. – Қарши: Насаф, 2000; Сайидахмедов Н.С. Янги педагогик технологиялар. – Т.: Молия, 2003.; Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари – Т.: 2006.

Тингловчи мустақил ишни муайян модулни хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қуйидаги шакллардан фойдаланиб тайёрлаши тавсия этилади:

- меъёрий ҳужжатлардан, ўқув ва илмий адабиётлардан фойдаланиш асосида модул мавзуларини ўрганиш;
- тарқатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- автоматлаштирилган ўргатувчи ва назорат қилувчи дастурлар билан ишлаш;
- махсус адабиётлар бўйича модул бўлимлари ёки мавзулари устида ишлаш;
- тингловчининг касбий фаолияти билан боғлиқ бўлган модул бўлимлари ва мавзуларни чуқур ўрганиш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

І. Раҳбарий адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. И.А.Каримов. Ўзбекистон миллий истиқлол, истеъдод, сиёсат, мафкура, 1-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
3. И.А.Каримов. Биздан обод ва озод ватан қолсин, 2-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
4. И.А.Каримов. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир, 3-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
5. И.А.Каримов. Бунёдкорлик йўлида, 4-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
6. И.А.Каримов. Янгича фикрлаш ва ишлаш–давр талаби, 5-жилд.– Т.: Ўзбекистон, 1997.

7. И.А.Каримов. Хавфсизлик ва барқарор таракқиёт йўлидан. 6-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1998.
8. И.А.Каримов. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз, 7-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1999.
9. И.А.Каримов. Оллоҳ қалбимизда, юрагимизда. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
10. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
11. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсулмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
12. И.А.Каримов. Миллий истиқлол мафкура – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
13. И.А.Каримов. Истиқлол ва маънавият. – Т.: Ўзбекистон, 1994.
14. И.А.Каримов. Тарихий хотирасиз келажақ йўқ. – Т.: Шарқ, 1998.
15. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: «Маънавият». – Т.: 2008.-176 б.
16. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: «Ўзбекистон». –Т.: 2011.-440 б.
17. “Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни // “Халқ сўзи” г. 1998 й., 15 май.
18. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. – Т.: Ўзбекистон, 2000.

II. Меъёрий- ҳуқуқий ҳужжатлар:

19. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилиш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон қарори.
21. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли қарори.
22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.

III. Махсус адабиётлар:

23. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Т.: Чўлпон, 2005.
24. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. – Қарши.: Насаф, 2000.

25. Йўлдошев Ж.Ф., Усмонов С. Илфор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.
26. Ишмухамедов Р.Ж. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари /Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари ўқитувчиларининг малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш факультети тингловчилари, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқитувчилари учун услубий тавсиялар. – Т.: ТДПУ, 2004.
27. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006.
28. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
29. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь,1996.
30. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.
31. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
32. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов : рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
33. Кашлев С. С. Современные технологии педагогического процесса. Мн.: “Университетское”, 2000.
34. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб.пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.
35. Левина М.М. Технология обучения, роль в структуре педагогического знания. (Разработка и внедрение гибких технологий обучения педагогическим дисциплинам). М.: МГПИ, 1991.
36. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
37. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Власов, Д.А. Педагогические технологии как дидактический инструментарий модернизации образования. – М. – Тольятти: ВУиТ, 2004.
38. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монахова от А доЯ: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.
39. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров Под ред. Е.С. Полат. – М.: Издат. центр «Академия», 2001.
40. Сайидахмедов Н.С. Янги педагогик технологиялар. – Т.: Молия, 2003.
41. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т.1. – М.: НИИ школьных технологий, 2006.
42. Сериков В. В. Обучение как вид педагогической деятельности: учебное пособие для вузов / В. В. Сериков; под ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой. – М.: Академия, 2008.
43. Современные образовательные технологии: учебное пособие/под ред. Н.В. Бордовской. – М.: КНОРУС, 2010.
44. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбикий асослари – Т.: 2006.

45. Adam, R. The Process of Educational Innovation I R. - Lnd, 1991.
46. Bassett G. Innovation in Primary Education. - Lnd: 1992.
47. Beverly D. Inquiry Based Teacher Education / D. Beverly, D. Shaklee, K. Cushner II. Педагогическое образование для XXI века. - М.: 1994.
48. Blan W.E. Handbook for developing Competency-Based Training Programs I W.E. Blank. - New-Jersey: Prentice Hall, 2002.
49. Chambers W.N. Creative Scientist of Today I W.N. Chambers II Science. - L.: 1994. - Vol. 145.
50. Cowen E.L. Stress Reduction and Problem-Solving Rigidity I EX. Cowen II J. Consult. Psychol. - N. Y: 1992. - Vol. 16.

Интернет маълумотлари:

1. www.press-service.uz
2. www.gov.uz
3. www.infocom.uz
4. <http://www.bank.uz/uz/publislVdoc>.
5. www.press-uz.info
6. www.ziyonet.uz
7. www.edu.uz
8. www.pedagog.uz
9. www.tdpu.uz

II. МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

1-МАВЗУ. ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ МОҲИАТИ, НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ ВА ТУРЛАРИ

Режа:

1. “Инновацион таълим технологиялари” тушунчасининг мазмуни.
2. Педагогнинг инновацион фаолияти.
3. Шахсга йўналтирилган таълим турлари.
4. Ҳамкорлик таълим технологияларининг дидактик моҳияти.
5. Инновацион характердаги назорат воситалари.

Таянч тушунчалар: инновация, инновацион таълим, инновацион фаолият, инновацион жараён, педагогнинг таълим жараёнига инновацион ёндашуви, инновацион таълим технологиялари (ТТ), ҳамкорлик таълими, лойиҳа таълими, ҳамкорлик ТТ, лойиҳа ТТ.

“Инновацион таълим технологиялари” тушунчасининг мазмуни. Луғавий жиҳатдан **“инновация”** тушунчаси инглиз тилидан таржима қилинганда (“innovation”) “янгилик киритиш” деган маънони англатади. Мазмунан эса тушунча негизида “инновация” тушунчаси **муайян тизимнинг ички тузилишини ўзгартиришга қаратилган фаолиятни** ифодалайди.

Инновацияларнинг асосий **кўринишлари** қуйидагилар саналади:

- янги ғоялар;
- тизим ёки фаолият йўналишини ўзгатиришга қаратилган аниқ мақсадлар;
- ноанъанавий ёндашувлар;
- одатий бўлмаган ташаббуслар;
- илғор иш услублари.

Таълим инновациялари – таълим соҳаси ёки ўқув жараёнида мавжуд муаммони янгича ёндашув асосида ечиш мақсадида қўлланилиб, аввалгидан анча самарали натижани кафолатлай оладиган шакл, метод ва технологиялар.

Таълим инновациялари “инновацион таълим” деб ҳам номланади. “Инновацион таълим” тушунчаси биринчи бор 1979 йилда “Рим клуби”да қўлланилган.

Таълим инновациялари бир неча турга ажратилади. Улар:

1. Фаолият йўналишига кўра: педагогик жараёнда ёки таълим тизимини бошқаришда қўлланиладиган инновациялар.

2. Киритилган ўзгаришларнинг тавсифига кўра: радикал, модификацияланган ҳамда комбинацияланган инновациялар.

3. Ўзгаришларнинг кўламига кўра: тармоқ (локаль), модул ва тизим инновациялари.

4. Келиб чиқиш манбаига кўра: жамоа томонидан бевосита яратилган ёки ўзлаштирилган инновациялар.

Таълим тизимида ёки ўқув фаолиятида инновацияларни қўллашда сарфланган маблағ ва кучдан имкон қадар энг юқори натижани олиш **мақсади** кўзланади. Инновацияларнинг ҳар қандай янгиликдан фарқи шундаки, у бошқариш ва назорат қилишга имкон берадиган ўзгарувчан механизмга эга бўлиши зарур.

Барча соҳаларда бўлгани каби таълимда ҳам “новация”, “инновация” ҳамда уларнинг моҳиятини ифодаловчи фаолият тўғрисида сўз юритилади.

Агар фаолият қисқа муддатли, яхлит тизим хусусиятига эга бўлиб, фақатгина тизимдаги айрим элементларни ўзгартиришга хизмат қилса у **новация (янгилиниш)** деб юритилади. Борди-ю, фаолият маълум концептуал ёндашув асосида амалга оширилиб, унинг натижаси муайян тизимнинг ривожланишига ёки уни тубдан ўзгартиришга хизмат қилса, у ҳолда у **инновация (янгилик киритиш)** деб аталади.

Асосий фарқлар	
Новация	Инновация
1) амалдаги назария доирасида қўлланилади; 2) кўлам ва вақт бўйича чегараланади; 3) методлар янгиланади; 4) натижа аввалги тизимни такомиллаштиради	1) тизимли, яхлит ва давомли бўлади; 2) маълум амалиётда янги фаолият тизимини лойиҳалайди; 3) субъектларнинг фаолияти тўла янгиланади; 4) янги технологиялар яратилади; 5) фаолиятда янги сифат натижаларига эришилади; 6) амалиётнинг ўзи ҳам янгиланади

Таълим инновационлари қуйидаги **ўзгаришларга** олиб келади (И.П.Подласый):

- педагогик тизимнинг тамомила ўзгариши;
- ўқув жараёнининг ўзгариши;
- педагогик назариянинг ўзгариши;
- ўқитувчи фаолиятининг ўзгариши;
- ўқувчи (талаба) фаолиятининг янгилиниши;
- педагогик технологиянинг ўзгариши;
- таълим мазмунининг янгилиниши;
- ўқитиш шакл, метод ва воситаларининг ўзгариши;
- таълим тизими бошқарувнинг ўзгариши;
- таълим мақсади ва натижаларнинг ўзгариши.

Педагогнинг инновацион фаолияти. Инновацион фаолият – янги ижтимоий талабларнинг анъанавий меъёрларга мос келмаслиги ёки янги шаклланаётган ғояларнинг мавжуд ғояларни инкор этиши натижасида вужудга келадиган мажмуали муаммоларни ечишга қаратилган фаолият.

Инновацион фаолият илмий изланишлар, ишланмалар яратиш, тажриба-синов ишлари олиб бориш, фан-техника ютуқларидан фойдаланиш асосида янги технологик жараён ёки янги такомиллаштирилган маҳсулот яратишдан иборат.

Педагогнинг инновацион фаолияти:

- янгиликни қўллашга тайёргарлиги;
- педагогик янгиликларни қабул қилиши;
- новаторлик даражаси;
- коммуникатив қобилиятнинг ривожланганлиги;
- ижодкорлиги билан белгиланади.

Инновацион фаолият педагогнинг руҳий, аклий, жисмоний кучини маълум мақсадга йўналтириш асосида назарий билим, амалий кўникма ва малакаларни эгаллаш, амалий фаолиятни назарий билимлар билан тўлдириб бориш, билиш, лойиҳалаш, коммуникатив нутқ ва ташкилотчилик маҳоратини ривожлантиришни талаб этади.

В.Сластениннинг фикрига кўра инновацион ёндашув:

- ижодий фаоллик;
- фаолиятга янгилик (ўзгартириш) киритишга технологик ва методологик жиҳатдан тайёргарлик;
- янгича фикрлаш;
- юксак муомала маданиятига эга бўлишни ифодалайди.

М.Жуманиёзованинг эътироф этишича, педагогик инновацион фаолияти куйидаги **белгилар** асосида намоён бўлади:

- ижодий фаолият фалсафасини эгаллашга интилиш;
- педагогик тадқиқот методларини эгаллаш;
- муаллифлик концепцияларини яратиш қобилияти;
- тажриба-синов ишларини режалаштириш ва амалга ошира олиш;
- ўзидан бошқа тадқиқотчи-педагоглар тажрибаларини қўллаш олиш;
- ҳамкасблар билан ҳамкорлик;
- фикр алмашиш ва методик ёрдам кўрсата олишлик;
- зиддиятларнинг олдини олиш ва бартараф этиш;
- янгиликларни излаб топиш ва уларни ўз шароитига мослаштириб бориш.

Таълим инновацияларини педагогик жараёнга татбиқ этиш бир неча **босқичларда** кечади. Улар куйидагилардир:

1. Муаммони таҳлил асосида аниқлаш.
2. Мўлжалланаётган таълим тизимини лойиҳалаш.
3. Ўзгаришлар ва янгиликларни режалаштириш.
4. Ўзгаришларни амалга ошириш.

Бугунги кунда педагогларнинг инновацион фаолият кўникма, малакаларига эга бўлишлари муҳим аҳамиятга эга. Педагоглар томонидан инновацион фаолият кўникма, малакаларини ўзлаштира олишларида уларнинг инновацион ёндашувга эга бўлишлари талаб этилади. Ўз моҳиятига кўра педагоглар томонидан инновацион фаолият кўникма, малакаларининг ўзлаштирилиши уларда инновацион ёндашувни қарор топиши асосида

кечади. Педагогларда инновацион ёндашувнинг қарор топиши ҳам мураккаб жараён бўлиб, у бир неча босқичда кечади. Яъни:

1-босқич: тайёр методик тавсиянома (мавжуд инновация)лардан фойдаланилади.

2-босқич: мавжуд тизимга янги ғояларни, методларни киритади.

3-босқич: янги ғояни амалга ошириш мазмуни, шакл ва методларини тизимлаштиради.

4-босқич: педагог ўқитиш ва тарбиялашга оид ўз концепцияси ёки методикасини яратади.

Шахсга йўналтирилган таълим турлари. Замонавий шароитда таълим жараёнининг барча имкониятларига кўра шахсни ривожлантириш, ижтимоийлаштириш ва унда мустақил, танқидий, ижодий фикрлаш қобилиятларини тарбиялашга йўналтирилиши талаб қилинмоқда. Ўзида ана шу имкониятларни намоён эта олган таълим шахсга йўналтирилган таълим деб номланади.

Шахсга йўналтирилган таълим – талабанинг фикрлаш ва ҳаракат стратегиясини инобатга олган ҳолда унинг шахси, ўзига хос хусусиятлари, қобилиятини ривожлантиришга йўналтирилган таълим

Ушбу таълим педагог ва талаба ўртасидаги ўзаро муносабат ҳамкорлик ва танлаш эркинлигига асосланиб, талабани қадрият сифатида эътироф этилишини учун шароит яратади.

Одатда шахсга йўналтирилган таълим технологияларининг қуйидаги **турлари** фарқланади:

1. Модул ТТ.
2. Муаммоли ТТ.
3. Интерфаол ТТ.
4. Индивидуал ТТ.
5. Масофавий ТТ.
6. Компьютер ТТ.
7. Ҳамкорлик ТТ.
8. Лойиҳа ТТ.
9. Дастурий ТТ.
10. Табақалаштирилган ТТ.
11. Ривожлантирувчи ТТ.
12. Ўйин технологиялари.
13. Гендер ТТ.
14. Қувватни тежовчи ТТ.

Ҳамкорлик таълими технологияларининг дидактик моҳияти. Замонавий шароитда ҳамкорлик таълими, уни ташкил этиш ўзига хос аҳамият касб этмоқда.

Ҳамкорлик таълими – ўқув жараёнида талабаларнинг жамоада, кичик гуруҳ ва жуфтликда билимларни биргаликда ўзлаштиришлари, ўзаро ривожланишлари, “педагог-талаба(лар)” муносабатининг ҳамкорликда ташкил этилишини ифодаловчи таълим бўлиб, унинг **асосий ғояси** ўқув топшириқларини жамоада, кичик

Ҳамкорлик таълими йўналишлари:

- таълимий ҳамкорликка асосланувчи муносабатларни ташкил этиш;
- талабаларга инсонпарварлик ғоялари асосида индивидуал ёндашиш;
- таълим жараёнида касбий ва маънавий бирликнинг қарор топишига эришиш.

Ҳамкорлик таълими технологиялари – ўқув жараёнида талабаларнинг жамоада, кичик гуруҳ ва жуфтликда билимларни биргаликда ўзлаштиришлари, ўзаро ривожланишлари, шунингдек, “педагог-талаба(лар)” муносабатининг ҳамкорликда ташкил этилишини таъминловчи таълимий характердаги технологиялар.

ҲТТнинг ғоялари ўтган асрнинг 80-йилларида Ж.Ж.Руссо, К.Д.Ушинский, В.А.Сухомлинский, А.С.Макаренко ва бошқа новатор-педагогларнинг қарашлари асосида шаклланган. ҲТТ талабаларда интеллектуал, маънавий-ахлоқий ва жисмоний қобилият, қизиқиш, мотивларни ривожлантириш асосида дунёқарашни ҳосил қилиш **мақсадини** илгари суради. ҲТТ “Cooperative learning”дан фарқ қилиб, у жуфтлик ва кичик гуруҳда ишлаш орқали талабаларнинг жамоада фаолият юритиш кўникмаларига эга бўлишларини таъминлайди.

ҲТТнинг таркибий элементлари:

1. Таянч конспект (физик, математик ва кимёвий формулалар, тезислар, изоҳловчи суратлар, қисқача хулосалар, рамзий белгилар, схемалар, графиклар, жадваллар, диаграммалар)дан фойдаланиш.

2. Билимларни тест асосида синондан ўтказиш.

3. Талабаларнинг ўзлаштириш кўрсаткичларини баҳолаш.

ҲТТ тамойиллари:

- жуфтлик ва кичик гуруҳ аъзоларининг ўзаро бирлиги;
- жуфтлик ва кичик гуруҳда ҳар бир аъзонинг шахсий ва гуруҳ муваффақияти учун жавобгарлиги;
- кичик гуруҳда ҳамкорликка асосланган ўқув-билиш фаолиятини ташкил этиш;
- гуруҳ ва жамоа ишининг умумий баҳоланиши.

ҲТТнинг белгилари:

- талаба шахси, индивидуаллигига эътибор қаратиш;
- тайёр билимларни ўзлаштириш ва уларни қайта ишлаб чиқишни инкор қилиш;
- талабаларда мустақил ва танқидий тафаккурни ривожлантириш;
- педагогга ва тенгдошларга нисбатан ижобий муносабатнинг юзага келишини таъминлаш;
- талабаларда маданий мулоқот кўникмаларини ривожлантириш;
- ҳамкорлик ва ўзаро тенгликка асосланган муҳитни яратиш.

ҲТТни қўллашда талабалар қуйидаги **шаклларда** таълим оладилар:

- 1) жамоада;
- 2) кичик гуруҳда;

3) жуфтликда

1-вариант: Жамоада таълим олиш. Ҳар бир талабанинг ютуқларидан жамоа хабардор бўлади, чунки жамоа ҳар бир талаба томонидан ўқув материалининг муваффақиятли ўзлаштирилишидан манфаатдор. Зеро, жамоанинг муваффақияти ҳар бир талаба ва унинг ютуғига, жамоа олдига қўйилган муаммонинг ечимига боғлиқ.

2-вариант: Кичик гуруҳда таълим олиш. Талабалар 4-5 нафардан бўлиб, кичик гуруҳларга бирлашиб, блок ҳолида берилган ўқув материали устида ишлайди. Ҳар бир талаба материал устида алоҳида ишлайди. Сўнгра бир гуруҳдаги талабалар бошқа гуруҳларга 1 нафардан бўлиб ўтишади ва ўзлари ўрганган материал бўйича эксперт сифатида тенгдошларига маълумот бергандан сўнг ўз гуруҳларига қайтириб, тенгдошларидан ўзлаштирган маълумотлар билан ўз жамоаси аъзоларини таништиради. Бунда шерикларни диққат билан тинглаш, зарур маълумотларни ўз дафтарларига қайд этиб бориш талаб қилинади. Машғулот сўнгида ўқитувчи исталган талабадан ўрганилган мавзу бўйича саволларга жавоб беришини сўрайди.

3-вариант. Жуфтликда ишлаш. Талабалар жуфтликларга бўлинади. Ҳар бир жуфтлик яхлит мавзу бўйича алоҳида топшириқ олади. Биргаликда ишлаш асосида жуфтлик аъзолари ўзларига берилган материални ўзлаштиради. Сўнгра бу ҳақида жамоа олдига ахборот беради.

ҲТТни қўллашда талабалардан қуйидагилар талаб этилади:

- шериги ва гуруҳдошлари билан ҳамкорликка эришиш;
- фаол ишлаш, топшириққа нисбатан масъулиятли ёндашиш;
- шериги ёки гуруҳдошларига ижобий муносабатда бўлиш;
- нафақат ўз ютуғи, балки шериги ва гуруҳининг муваффақияти учун жавобгарликни ҳис қилиш;

- жуфтликда ва гуруҳда ишлаш – жиддий ва масъулиятли меҳнат эканлигини ҳис қилиш.

ҲТТ “педагог-талаба ҳамкорлиги” тамойилига асосланиб, қуйидаги шаклларда қўлланилади:

- кичик тадқиқотларни олиб бориш;
- фан бўйича ташкил этиладиган мусобақада иштирок этиш;
- фан олимпиадаларига тайёрланиш;
- ҳамкорликда лойиҳалар тайёрлаш;
- ижодий ҳамкорликда илмий мақолалар чоп этиш;
- ижодий ҳамкорликда ўқув манбаларини яратиш.

ҲТТни қўллаш тартиби:

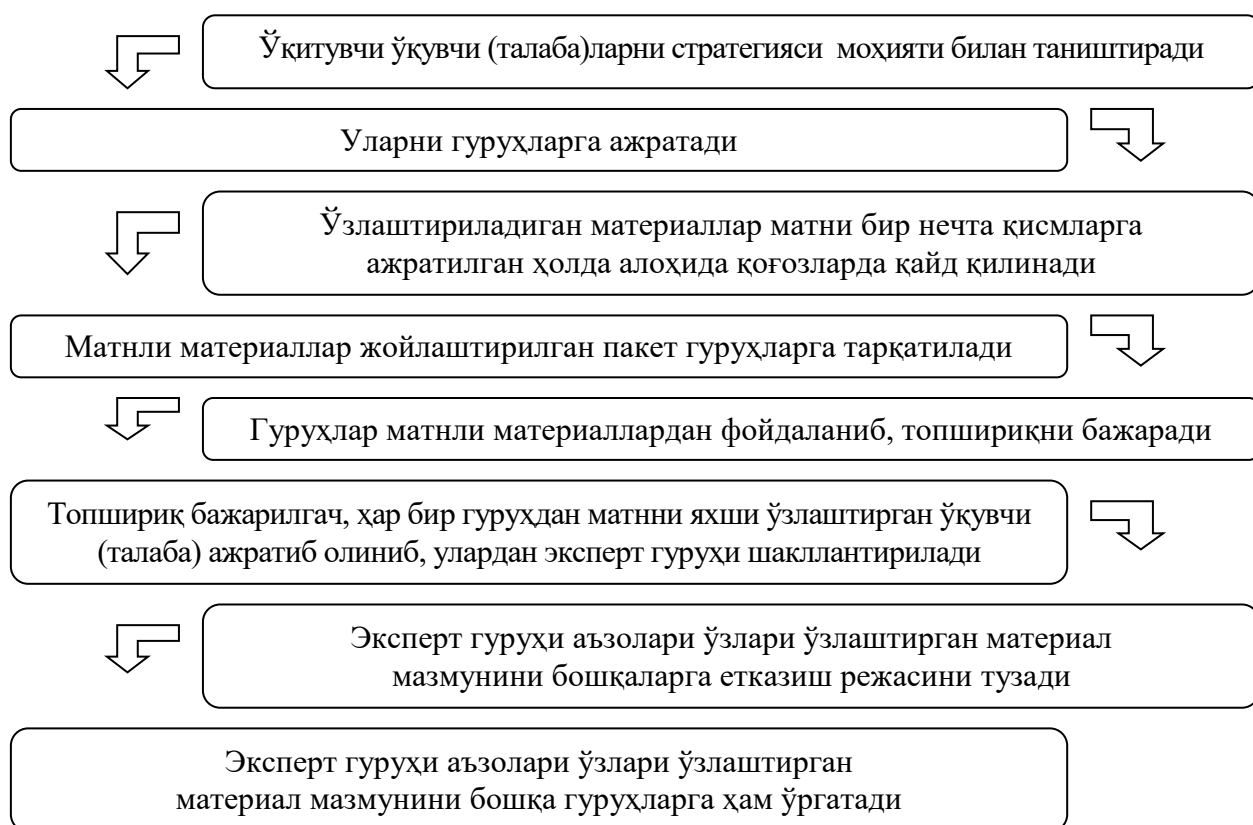
- талабалар (4-5 киши) кичик гуруҳларда ишлайди;
- жамоа учун ягона ўқув материали тақдим этилади;
- ҳар бир гуруҳ алоҳида саволга жавоб топади;
- Эксперт гуруҳи шакллантирилади;
- бу гуруҳ ҳар гуруҳ иши билан батафсил танишади;
- эксперт гуруҳи ҳар бир талабанинг фаолиятини индивидуал баҳолаш имкониятига эга;

- талабалар тўплаган баллар умумлаштирилиб, кичик гуруҳнинг фаолияти баҳоланади;

- энг юқори балл тўплаган жамоа ғолиб саналади.

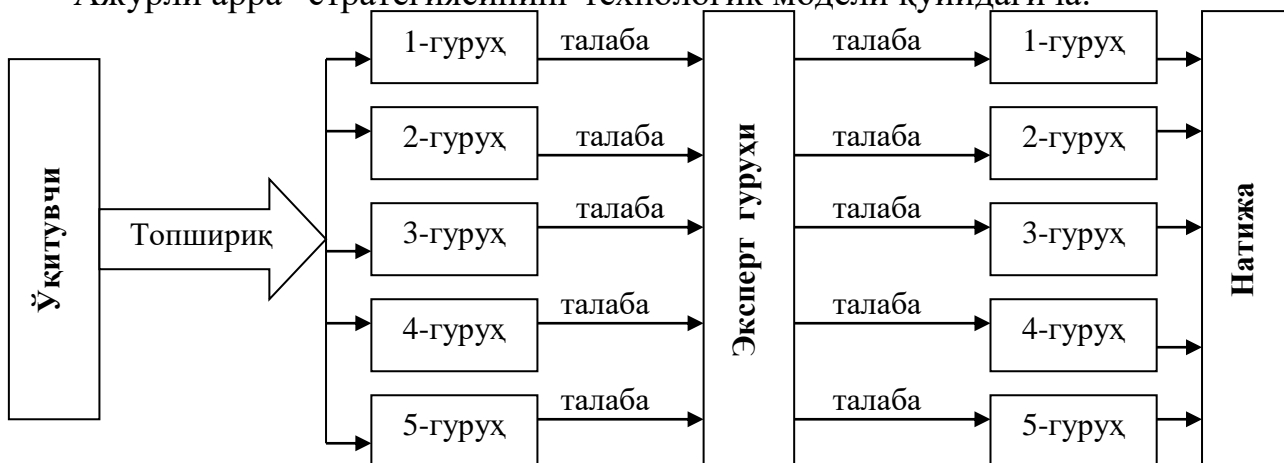
“Ажурли арра” (фр. “ажоур” – бир ёқдан иккинчи ёққа ўтган, икки томони очик) стратегияси яхлит мавзунини бир нечта қисмларга ажратган ҳолда мазмунини ёритиш асосида талабаларнинг уни пухта ўзлаштириши, ўз билимларини бошқаларга етказиб бериш лаёқатига эга бўлиши таъминланади. Бу жараёнда талабалар тайёр матнлар билан ишлайди. 1986 йилда Ф.Славин томонидан “Ажурли арра-2” методи ишлаб чиқилди.

Машғулотда “Ажурли арра” стратегиясини қўллаш кўйидаги тахлитда амалга оширилади:

Стратегияни қўллашда талабаларнинг мавзунини пухта ўзлаштирганликлари, ўзлари эга бўлган билимларни бошқаларга етказиб бериш лаёқатига эга бўлишлари муҳим саналади.

“Ажурли арра” стратегиясининг технологик модели кўйидагича:

Инновацион характердаги назорат воситалари. Замонавий шароитда нафақат таълим жараёнини ташкил этишда, шу билан бирга талабаларнинг ўқув фаолиятларини назорат қилишда ҳам инновацион характерга эга воситалардан фойдаланилмоқда. Айти ўринда ана шундай воситалардан иккитаси – ўқув портфолиоси ва “Ассесмент” технологияси тўғрисида тўхталиб ўтилади.

Сўнгги йилларда замонавий таълимда педагогнинг касбий, талабанинг эса ўқув фаолиятини мазмунан такомиллаштириш, шунингдек, ҳар икки фаолият турининг сифатини маълум кўрсаткичлар асосида етарлича, холис баҳолашга нисбатан эҳтиёж кучаймоқда. Портфолио педагог ҳамда талабанинг фаолиятига билвосита баҳо бериш, қай даражада сифатли ва самарали эканлигини таҳлил қилиш имкониятини таъминлашга хизмат қилади. Қолаверса, портфолио педагог ва талабаларга уларнинг шахси, фаолияти билан турли экспертиза (текширув)лар жараёнида комиссия аъзоларини билвосита танишиш имкониятини беради.

“Портфолио” инглизча сўз бўлиб, “портфел” ёки “портфеллар тўплами” маъносини англатиб, автобиографик характерга эга ҳужжатлар тўплами саналади. Бу каби тўплам ҳам педагог ёки талабанинг шахси, фаолиятининг турлари, эришилган ютуқлари тўғрисидаги батафсил маълумотларни беришга хизмат қиладиган индивидуал папка саналади. Умуман олганда, портфолио ҳар бир педагог ёки талабанинг максимал даражада эришган ютуқлари, уларнинг ижодий имкониятлари, қизиқиш ҳамда қобилиятларини ёритади. Бошқача айтганда, портфолио педагог ёки талаба учун ўзига хос реклама.

1. Ўқув портфолиоси. Бугунги кунда хорижий мамлакатлар тажрибасида кенг қўлланилаётган назорат воситаси бўлган ўқув портфолиоси қуйидаги имкониятларга эгаллигига кўра амалий аҳамият касб этади:

- кўп функциялилик ва ўзининг шахсий мувафаққиятини баҳолаш;
- индивидуал мувафаққиятлар мониторингини амалга ошириш;
- имтиҳонни ташкил этиш;
- таълим натижаларини холис белгилаш;
- таълимий мувафаққиятлар ҳамда қўшимча натижаларни аниқ кўра олиш;
- талабанинг мавжуд имконият ва қобилиятларини, унинг кучли ва кучсиз томонларини кўра олиш, шахсий, касбий ҳамда ижодий салоҳиятига етарлича баҳо бериш.

Моҳиятига кўра ўқув портфолиолари бир неча турга бўлинади. Улар:

1. Ҳужжатлар портфолиоси (бунда талабанинг индивидуал таълимий муваффақиятлари акс эттирувчи диплом, фахрий ёрлик, гувоҳнома ва бошқалар жамланади).

2. Ишлар портфолиоси (унда талаба томонидан бажарилган ижодий ишлар, лойиҳалар, тадқиқотлар, уларнинг натижаларини акс эттирувчи рейтинг дафтарчаси, ижодий иш дафтари, электрон ҳужжатлар, моделлар, лойиҳалар, ижтимоий, ишлаб чиқариш, педагогик амалиётга доир

ҳисоботлар, талаба томонидан мустақил ёки гуруҳдошлар билан ҳамкорликда тўплаган адабиётлар, даврий нашрларнинг ксеронусхалари, иллюстрациялар жой олади).

3. Натижалар портфолиоси (бунда талабанинг ўзи ёки педагоглар томонидан жамланган талабаларнинг энг яхши ишлари ўрин олади; натижалар портфолиоси индивидуал ва гуруҳли бўлиши мумкин; ушбу портфолиода акс этган маълумотлар асосида “Энг яхши талабалар гуруҳи” танловини ташкил этиш мумкин).

4. Баҳоловчи портфолио (у талабанинг билим, кўникма ва малакаларини назорат қилиш мақсадида шакллантирилади; бу турдаги портфолиодан назорат ишлари, тестлар, чизмалар, кроссвордлар ва бошқалар ўрин олади).

5. Такризлар портфолиоси (бунда талаба томонидан эришган ютуқларни баҳолашга доир хулоса, такриз, резюме, эссе, тавсиянома ва тавсифномалар жамланади)

6. On-line портфолио (бу каби портфолио турли шаклларда намоён бўлади; масалан: 1) талабалар томонидан олий таълим муассасаси ёки факультет сайтига материалларни қўшиш; 2) шахсий веб-сайтларни яратиш; 3) семестр якунлари бўйича ҳисобот тайёрлаш).

Портфолиолар яратилишига кўра ҳам турлича бўлади. Яъни улар электрон, босма ва қоғоз вариантларда яратилади. Қайси вариантда портфолиони яратишни субъектнинг ўзи танлайди.

Портфолиода талабанинг жорий, оралик ва мустақил ишлари бўйича бажарган топшириқлари, уларга қўйилган ўзлаштириш баллари ҳам жамланиб борилади. Портфолио юргизиш талабанинг семестр (курс) ва ўқув муддати давомидаги ўзлаштириши, мустақил иш топшириқларини мунтазам равишда бажариб борганлиги тўғрисидаги далилий ҳужжат ҳисобланади. Портфолио педагогик жараёнда педагогга талабанинг эришаётган ютуқлари юзасидан мониторингни олиб бориш имкониятини яратади ва ўзлаштириш балларининг ҳаққоний, ишончли бўлишини таъминлайди. Талабага эса билим даражасининг қай даражадалигини, унинг динамик ўсишини кузатиб бориш, касбий жиҳатдан шахсан ривожланиш даражасини мустақил баҳолаш учун зарур шароитни яратади.

Талабалар қандай шароитларда портфолиоларни шакллантиришлари керак?

Қуйидаги ҳолатларда талабалар томонидан портфолиоларнинг шакллантирилиши мақсадга мувофиқдир:

1. Истиқболли иш ўрнига эга бўлишда (раҳбарият ва ҳамкасблар ёш мутахассис билан яқиндан танишиш имкониятига эга бўладилар).

2. Илмий-тадқиқот ишларини олиб боришда (тадқиқот натижаларини патентлаштириш имкониятини таъминлайди).

3. Фан олимпиадаларда иштирок этишда (олимпиаданинг турли босқичларида талабанинг имкониятларини баҳолаш ва чамалашга мувофиқ бўлинади).

4. Номдор ҳамда Президент стипендиясига талабгор бўлишда (танлов хайъати талабанинг имкониятларидан тўла хабар бўлади).

5. Шахсий мақсадларни амалга оширишда (қўшимча фаолият тури билан шуғулланишда ҳамкорларга талаба шахсини яқиндан таништириш имкониятини яратади).

Ўқув портфолиосини яратишга қаратилган амалий ҳаракат бир неча босқичда ташкил этилади. Яъни:

1-босқич. Талабаларга портфолионинг афзалликлари, уни яратишдан кўзланган мақсад, портфолионинг турлари ҳақида маълумот берилади.

2-босқич. Талабалар портфолионинг тузилишига оид маълумотлар билан таништирилади.

3-босқич. Амалий ҳаракатларни ташкил этиш асосида талабалар ўз портфолиоларини яратадилар.

Талабаларнинг портфолиолари қуйидаги тузилишга эга бўлади:

- 1) титул;
- 2) мундарижа;
- 3) портфолионинг мақсади;
- 4) портфолионинг бўлимлари.

Турига кўра портфолиолар бир неча бўлимларни ўз ичига олиши мумкин. Масалан, “Ишлар портфолиоси” қуйидаги тўртта бўлимдан таркиб топади:

1. Менинг қиёфам (талабанинг шахсига оид маълумотлар талабанинг расми, эссе, анкета, тавсифномалар асосида берилади; унда қуйидаги лавҳалар мавжуд: “Менинг анкетам”; “Танишинг – бу мен!”; “Менинг ўйларим”; - “Мен ва менинг қизиқишларим”).

2. Коллектор (талаба томонидан мутахассислик фанлари бўйича тўплаган материаллар (адабиётлар рўйхати, чизма, жадвал ва расмлар, мақолаларнинг ксеронусхалари, курсдошларининг ижодий ишлари) ўрин олади; бўлим қуйидаги лавҳалардан иборат бўлиши мумкин: “Иш столи”; “Бу қизик”; “Курсдошларим ижодидан”; портфолио-коллектор унча катта бўлмаган ўзига хос архив саналади).

3. Иш материаллари (талабанинг ўзи томонидан яратилган, тизимлаштирилган барча материаллар киритилади; бўлимнинг лавҳалари қуйидагича бўлиши мумкин: “Ёзма ишлар”, “Ижодий ишлар”, “Тадқиқот тажрибалари”, “Амалиёт ишланмалари”).

4. Шахсий ютуқлар (талабанинг ярим, бир ўқув йили ёки яхлит таълим даврида эришган ютуқлари, қўлга киритган натижалари акс этади; унда қуйидаги лавҳалар бўлиши мумкин: “Менинг бунёдкор ғоям”; “Менинг таълим борасидаги ташаббусларим”).

“**Ассесмент**” инглизча сўз бўлиб, “баҳо”, “баҳолаш” маъносини билдиради. **Ассесмент технологияси** талабаларнинг билим, кўникма ва малакалари даражасини ҳар томонлама, холис баҳолаш имкониятини таъминловчи топшириқлар тўплами бўлиб, у биографик анкета, таълим соҳасидаги ютуқлар баёни, ўқув индивидуал топшириқ, баҳс-мунозара, интервью, ижодий иш, тест, индивидуал кейс, тақдимот, эксперт кузатиш, ролли ҳамда ишбилармонлик ўйинлари кабилардан ташкил топади. Технология, асосан, қуйидаги уч мақсадга хизмат қилади:

1) талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини ҳар томонлама, холис баҳолаш;

2) талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини ривожлантириш имкониятларини аниқлаш;

3) талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини ривожлантиришга хизмат қиладиган истиқболли режа (мақсадли дастур)ни шакллантириш.

Мазкур технологиянинг яратилиш тарихи ўтган асрнинг 30-40-йилларига бориб тақалади. Дастлаб технология мавжуд ҳарбий вазиятларни тўғри баҳолай оладиган, ҳарбий ҳаракатлар жараёнини самарали бошқарадиган, зарур ўринларда оқилона ҳаракатни ташкил эта оладиган инглиз ҳамда немис ҳарбийлари орасидан билимдон, тадбиркор, маҳоратли ҳарбийлар, шунингдек, офицерларни танлаш мақсадида қўлланилган. Кейинчалик ушбу технология тадбиркорлик соҳасига ҳам самарали татбиқ этилди. Технология биринчи марта 1954-йилда “АТ&Т” компанияси томонидан тадқиқот дастурларини амалга ошириш доирасида қўлланилган. Тўрт йилдан сўнг малакали менежерларни танлаш мақсадида қўлланила бошланган технология негизида тадбиркорлар психологлар билан ҳамкорликда мазкур технология ёрдамида ишлаб чиқариш, савдо, маиший хизмат кўрсатиш корхона ҳамда ташкилотлари учун малакали мутахассисларни танлаш хизмати – “Ассесмент-марказ” (“**The Assessment Centre**”)ни йўлга қўйилди. 1960 йилда “IBM”, “Стандарт ойл оф Огайо”, “Сирс Робакс” каби йирик америка компаниялари ўз фаолиятларига технологияни самарали татбиқ этдилар. Агарда 1980 йилда 2000 та фирма “Ассесмент-марказ” асосида малакали мутахассисларни танлашни маъқул кўрган бўлса, айти вақтда бу технология ўн минглаб корхона, ташкилот, фирма ва компанияларда самарали қўлланилмоқда.

Айти вақтда ишлаб чиқарувчи ва савдо компаниялар малакали менежерларни танлаш мақсадида мазкур технологиядан муваффақиятли фойдаланмоқда. Сўнгги йилларда мазкур технология таълим тизимига ҳам самарали жорий этилди. Унинг ёрдамида талабаларнинг билим, кўникма ва малакалари даражаси ҳар томонлама, холис баҳоланмоқда.

Айти вақтда республика таълим муассасаларида талабаларнинг билим, кўникма ва малакалари камида тўртта топшириқ бўйича баҳоланмоқда. Масалан:

Изоҳли луғат	Муаммоли вазият
Ижодий иш	Тест

Демак, инновацион фаолият янги ижтимоий талаблар билан анъанавий меъёрларнинг мос келмаслиги ёхуд амалиётнинг янги шаклланаётган меъёрининг юзага келган меъёр билан тўқнашувчи натижасида вужудга келган қатор муаммоларни ечишга йўналтирилган фаолият саналади. У шахсинг, хусусан, педагогнинг инновацион жараёни ташкил этишга ташкилий –технологик, методик ва ижодий жиҳатдан тайёрлиги ҳисобига ташкил этилади. Педагогик инновацияларнинг изчил равишда педагогик фаолиятга янгиликларни олиб киришга имкон бериш орқали таълим тизими ёки жараёни мунтазам ривожланиб боради. Ўқитувчининг инновацион фаолияти педагогик жамоани ҳаракатга келтирувчи, олға ундовчи, бунёдкорликка рағбатлантирувчи куч сифатида намоён бўлади ҳамда у таълим жараёнининг сифатини кафолатлайди. Шу боис ҳар бир ўқитувчи инновацияларнинг моҳиятини тўла тушунган ҳолда ўз фаолиятига изчил татбиқ эта олса таълим жараёни ҳам сифат ҳам самарадорлик нуқтаи назардан тараққий этади. Бу эса ўз навбатида таълим тизимининг ривожини таъминлайди.

Назорат учун саволлар:

1. “Технология” ва “инновация” тушунчалари қандай маънони англатади?
2. Таълим инновациялари деганда нимани тушунасиз?
3. Таълим инновациялари неча турга бўлинади?
4. Педагогнинг инновацион фаолият деганда нимани тушунасиз?
5. Таълим инновацияларини педагогик жараёнга татбиқ этиш неча босқичда кечади?
6. Шахсга йўналтирилган таълимнинг қандай турлари мавжуд?
7. Ҳамкорлик таълими технологиялари қандай дидактик имкониятларга эга?

2-МАВЗУ. ЛОЙИҲА ВА МУАММОЛИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Режа:

1. Лойиҳа таълим технологияларининг дидактик моҳияти.
2. Муаммоли таълим технологияларининг ўқитишдаги аҳамияти.

Таянч тушунчалар: лойиҳа, лойиҳалаш, лойиҳа таълими, лойиҳа ТТ, таълим жараёнини лойиҳалаш, таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари, таълим жараёнини лойиҳалаш босқичлари, технологик паспорт, технологик харита, муаммоли таълим, муаммол таълим технологиялари, муаммо, муаммоли вазият, ечим.

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Т.: ТДПУ, 2006.
2. Йўлдошев Ж., Усмонов С. Педагогик технология асослари. – Т.: Педагог, 2004.
3. Педагогик технология ва педагогик маҳорат / С.А.Мадиярова ва б. – Т.: “Iqtisod-moliya”, 2009.
4. Сайидахмедов Н., Очилов А. Янги педагогик технология моҳияти ва замонавий лойиҳаси. – Т.: РТМ, 1999.
5. Толипов Ў., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг татбиқий асослари. – Т.: Фан, 2006.

Лойиҳа таълим технологияларининг дидактик моҳияти. Лойиҳа – аниқ режа, мақсад асосида унинг натижаланишини кафолатлаган ҳолда педагогик фаолият мазмунини ишлаб чиқишга қаратилган ҳаракат маҳсули.

Лойиҳа дастур, модел, технологик харита ва б. кўринишда намоён бўлади. Лойиҳанинг асосини илмий ёки ижодий характерга эга ғоя ташкил этади.

Лойиҳалаш – бошланғич маълумотларга асосланиб, кутиладиган натижани тахмин қилиш, башоратлаш, режалаштириш орқали фаолият ёки жараён мазмунини ишлаб чиқишга қаратилган амалий ҳаракат.

Лойиҳалаш “**ғоя – мақсад – кутиладиган натижа – тахмин қилиш – башоратлаш – режалаштириш**” тизимига асосланади. Лойиҳалаш турли воситалар, яъни моддий буюм, қуроллар, м: компьютер технологияси, ватмон ёки оддий иш қоғози, чизғич, қалам, маркер, нусха кўчириш аппарати (принтер) ва б. ёрдамида амалга оширилади.

Лойиҳани яратиш учун педагог:

- лойиҳани яратиш;
- жараённи босқичма-босқич ёритиш;
- мақсадни аниқ белгилаш;
- мақсадга мос вазифаларни аниқлаш;
- ўқув материали мазмунини шакллантириш;
- савол ва топшириқлар тизимини ишлаб чиқиш;
- жараён ёки тадбирнинг методик тузилишини асослаш;

- талаба билим даражасини ташхислаш ва унинг тарбияланганлик даражасини баҳолаш каби кўникма ва малакаларга эга бўлиши зарур.

Таълим жараёнини лойиҳалаш – алоҳида олинган таълим жараёнини самарали ташкил этиш учун барча омилларни инобатга олган ҳолда унинг лойиҳаси (схемаси)ни ишлаб чиқиш.

Таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари:

1) таълим жараёнини лойиҳалаш самарадорлиги барча таркибий қисмлар (технологик жараён, технологик жараённи бошқариш, восита, ахборот, ижтимоий-иқтисоий таъминот)нинг лойиҳада мақсадга мувофиқ ёритилиши билан таъминланади;

2) таълимнинг технологик воситалари талабаларнинг индивидуал хусусиятларига боғлиқ ҳолда танланади;

3) лойиҳалаш стратегиялари педагогнинг индивидуал услубига мувофиқ танланади;

4) лойиҳалаш сифати тесқари алоқа (педагог ва талаба ўртасидаги) кўлами, лойиҳалаш мазмуни ҳамда барча омиллар самарадорлигига боғлиқ.

Ўқув жараёнларини лойиҳалаштиришда таълим мазмунини, таълим мақсади, кутилаётган натижани тўғри белгилаш, таълим методлари, шакллари ва воситаларини тўғри танлаш, ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини баҳолашни аниқ мезонлари олдиндан ишлаб чиқиш, машғулотга ажратилган вақт ичида уларни тўғри амалга ошириш ва бири-бири билан уйғунлашувига эътиборни қаратиш мақсадга мувофиқ саналади.

Ўқув машғулотларига тайёргарлик кўришнинг асосий босқичи – ўқув жараёнини лойиҳалаштириш ҳисобланади. Бу жараён қуйидаги босқичларда ташкил этилади:

1. Дарснинг мақсади ва натижасини белгилаш.
2. Назорат топшириқлари ва баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш.
3. Таълим ресурсларини танлаш.
4. Ўқитиш ва ўқиш стратегиясини белгилаш.
5. Дарс турини танлаш.
6. Дарснинг технологик харитасини ишлаб чиқиш.

Дарс мақсади ва натижасини белгилаш – ўқитиш ва ўқиш жараёнларининг энг муҳим омили бўлиб, таълим жараёнида айнан улар етакчи ўрин тутади. Дарснинг мақсад ва натижаси ДТС талабларидан келиб чиқиб аниқланади. Айни ўринда шуни ҳам қайд этиб ўтиш керакки, дарснинг мақсади ўқитувчи томонидан талабага қандай билим, кўникма ва малакаларнинг берилиши нуқтаи назаридан эмас, балки талабалар томонидан дарсда қандай билим, кўникма ва малакаларнинг ўзлаштирилиши муҳимлигидан келиб чиқиб белгиланиши зарур. Ўз моҳиятига кўра дарснинг мақсади ўқитувчи ва талабаларнинг умумий натижаларга қараб ҳаракатланишларини белгилайди. Шу сабабли дарснинг мақсади ташхисли ифодаланиши лозим. Яъни дарс мақсади аниқ бўлиши керак.

Дарс мақсадининг аниқ бўлишига эришиш учун ўқитувчидан қуйидагиларга эътибор қаратиш талаб этилади:

1) дарсда юзага келадиган дидактик жараён маълум шароит ва белгиланган вақт ичида таълим мақсадига эришишни тўла таъминлай олиши;

2) ўқитиш жараёнининг якуни бўйича мақсадни амалга ошириш даражаси тўғрисида аниқ хулоса чиқариш имкониятининг мавжудлиги.

Шунга кўра айтиш мумкинки, таълим мақсадлари талабаларнинг ҳаракатларида ифодаланадиган таълим натижалари белгиланади.

Таълим технологиясининг кейинги энг муҳим компоненти – кутилаётган натижадир. Бинобарин, у ўқитиш жараёнининг самарадорлигини акс эттиради ва мақсадга эришиш даражасини тавсифлайди, ўқитиш ва ўқиш жараёни, натижа қўйилган мақсадга мос келганда якунланади.

Назорат топшириқлари ва баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш – дарснинг дидактик мақсади, кутилаётган натижа, ўқув материалнинг мазмуни асосида назорат топшириқларини ишлаб чиқиш, уларнинг ҳажми, бажарилганлик даражаси, бажарилиш сифати, вақтига кўра баҳолаш мезонларини ишлаб чиқишни назарда тутати.

Таълим ресурсларини танлаш – мавжуд шарт-шароитдан келиб чиққан ҳолда ўқитувчи, талаба ва дарсни ташкил этиш учун таълим воситаларининг ўринли танланилишини, улардан ўқув жараёнида тўғри фойдаланишни кўзда тутати. Ўқитувчи, талаба ва дарсни ташкил этиш учун таълим воситалари сирасидан қуйидагилар ўрин олади:

Ўқитиш ва ўқиш стратегияси – белгиланган ўқув материалларини талабалар онгига етказиш йўллари, яъни танланган таълим методи, шакллари амалда қўлланилишини кўзда тутати.

Дарснинг турини танлаш – ўқитувчининг маҳоратига кўра дарснинг дидактик мақсади, ўқув материалининг мазмуни, дарс учун ажратилган вақт, шунингдек, зарур шарт-шароитнинг танланилишини ифодалайди.

Дарснинг технологик харитаси – дарс ишланмасининг асосий ўзагини ташкил этади. У дарс тури ва танланган методларга қараб турлича бўлиши мумкин. Дарснинг технологик харитаси хусусида маърузанинг кейинги ўринларида алоҳида тўхталиб ўтилади.

Таълим жараёни лойиҳалаш: **лойиҳа** – **мазмун** – **фаолият** учлиги асосида ташкил этилувчи педагогик фаолиятнинг умумий моҳиятини яхлит ифодалашга хизмат қилувчи лойиҳани яратишдир.

Таълим жараёнини лойиҳалаш қуйидаги босқичларда кечади:

Таълим жараёнини лойиҳалаш босқичлари

Таълим жараёнини лойиҳалашда бажариладиган **асосий вазифалар** қуйидагилардир:

- 1) педагогик фаолият мазмунини таҳлил қилиш;
- 2) натижаларни олдиндин кўра билиш;
- 3) режалаштирилган фаолиятни амалга ошириш лойиҳасини яратиш.

Таълим жараёни лойиҳалашда вазифаларнинг белгиланиши

Дарс ишланмаси – бу таълимий мазмунга эга лойиҳа, шунингдек, ўқитувчи томонидан тузилиши мажбурий бўлган ҳужжат ҳисобланади. Уни тузишда ўқитувчининг дарс жараёнидаги фаолиятини режалаштириш, дарс мазмуни бойитиш, таълим самарадорлигини ошириш **мақсади** кўзланади. Дарс ишланмасини йилдан-йилга такомиллаштириб ва мукамаллаштириб бориш, янги методларни қўллаш, янги материалларни киритиш билан янгилаб турилиши лозим. Бинобарин, таълим жараёнига янги ДТС, ўқув дастурлари, замонавий таълим технологияларнинг жорий этилиши, ўқитувчи томонидан янги ахборот технологиялари, замонавий техник воситаларининг қўлланиши билан дарс ишланмаларига қўйилган талаблар ҳам ўзгариб боради. Дарс лойиҳаси (ишланмаси)ни учун тайёр, стандарт қолип мавжуд эмас. Чунки дарс “жонли” ташкил этилиши зарур. Дарснинг бу хусусиятига кўра уни ҳеч қандай қолипга солиб бўлмайди. У дарс тури ва танланган методларга қараб турлича бўлиши мумкин.

Таълим жараёнини лойиҳалаш, одатда, технологик паспорт ва технологик хариталар воситасида амалга оширилади.

Технологик паспорт (педагогикада) – таълим ёки маънавий-маърифий тадбирнинг асосий кўрсаткичлари ва уларнинг технологик тавсифини ёритувчи ҳужжат.

ОТМдаги ўқув машғулотининг технологик паспорти

Маъруза мавзуси	
Маърузага ажратилган вақт	Талабалар сони
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	
Ўқув машғулотининг тузилиши	
Ўқув машғулотнинг мақсади:	
Педагогик вазифалар:	Ўқув фаолияти натижалари:
Таълим методлари	
Таълимни ташкил этиш шакли	
Дидактик воситалар	
Таълимни ташкил этиш шароити	
Назорат	

Технологик харита (педагогикада) – педагогик (таълим ва тарбия) жараёни бажарувчи ёки маълум объектга техник хизмат кўрсатувчи

педагогларга тақдим этиладиган барча зарур маълумотлар, кўрсатмаларни ўз ичига олган ҳужжат.

ОТМдаги ўқув машғулотларининг технологик харитаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Педагог	Талаба
1-босқич. Бошланғич қисм – ўқув машғулотининг ташкилий-тайёргарлик босқичи (15 дақиқа)		
2-босқич. Асосий қисм – билимларни мустаҳкамлаш босқичи (55 дақиқа)		
3-босқич. Яқуний қисм (10 дақиқа)		

Таълим жараёни лойиҳалашда одатда моделлаштиришдан ҳам фойдаланилади.

Модел – реал, ҳақиқатда мавжуд бўлган объектнинг соддалаштирилган, кичрайтирилган (катталаштирилган) ёки унга ўхшаган нусхаси.

Моделлаштириш ҳодиса, жараён ёки тизимнинг умумий моҳиятини тўла ёритувчи моделни яратиш.

Ўқув жараёнида қуйидаги турдаги **моделлар** қўлланилади:

1. Ўқув моделлари (таълим жараёнида қўлланилади; кўрсатмали куруллар, кўргазмали воситалар, тренажёрлар, таълимий дастурлар).

2. Тажриба моделлари (илмий, амалий тажрибаларни олиб боришда қўлланилади; лойиҳалаштирилаётган объектнинг катталаштирилган ёки кичиклаштирилган нусхаси).

3. Илмий-техник моделлар (жараён ва ҳодисаларни тадқиқ этишда қўлланилади; қурилма, мослама, асбоб, жиҳоз ва механизмлар).

4. Ўйин моделлари (турли вазиятларда объект томонидан турли ҳаракатларни бажариш орқали кўникма, малакаларни ҳосил қилиш мақсадида қўлланилади; компьютер, спорт, иқтисодий, ҳарбий, ишчанлик ўйинлари ва б.).

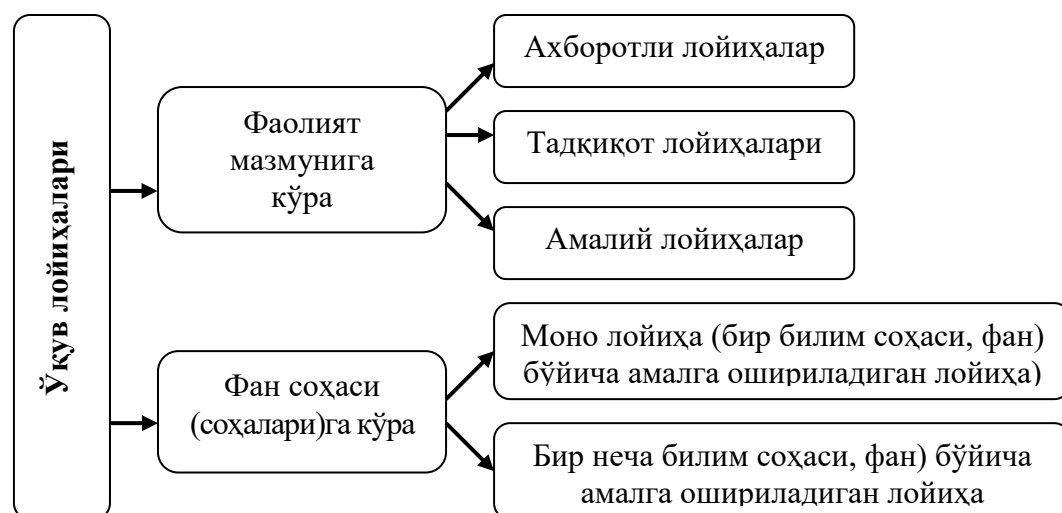
5. Имитацион моделлар (реал воқеликни у ёки бу даражада шунчаки аниқ акс этириш учун эмас, балки айнан унга ўхшатиш мақсадида қўлланилади; амалий ҳаракатларни бажаришга хизмат қилувчи турли тренажёрлар, механизмлар).

Бугунги кунда таълим жараёнида талабалар томонидан ҳам турли ўқув лойиҳаларнинг тайёрланишига эътибор қаратилмоқда.

Хўш, ўқув лойиҳасининг ўзи нима? Ўқув лойиҳаларини тайёрлаш жараёни қандай кечади?

- Ўқув лойиҳаси** – 1) талабларнинг муаммоларни излаш, тадқиқот қилиш ва ечиш, натижа (ечим)ни маҳсулот кўринишида расмийлаштиришга қаратилган мустақил ўқув фаолиятини ташкил этиш усули;
- 2) назарий билимлар асосида амалий топшириқларни ечишга қаратилган ўқув ҳаракати воситаси;
- 3) ривожлантириш, тарбиялаш, таълим бериш, билимларни бойитиш, мустаҳкамлаш ва малакаларни шакллантиришга йўналтирилган дидактик восита ҳисобланади

Ўқув лойиҳалари фаолият мазмуни, билим соҳаси (фанлар) бўйича тайёрланишига кўра қуйидагича таснифланади:

Ҳар бир ўқув лойиҳаси ўз мақсади ва кутиладиган натижасига кўра муайян турга мансуб бўлади. Ўқув лойиҳаларининг асосий турлари қуйидагилардир:

Ўқув лойиҳаларининг асосий турлари

Ахборотли лойиҳалар	Тадқиқот лойиҳалари	Амалий лойиҳалар
Мақсади		
Муаммога оид маълумотларни тўплаш, уларни таҳлил қилиш, умумлаштириш, моҳиятини ёритиш, муаммони ҳал этиш усул ва воситаларини тавсифлаш, уларнинг аҳамиятини асослаш	Тадқиқотни амалга ошириш, тадқиқот асосида муаммо изоҳини асослаш, келгусида ривожланиш учун янги муаммоларни асослаш	Муаммони ҳал этиш усул ва воситаларини ишлаб чиқиш
Натижаси		
Мақола, реферат, маъруза, кейс ва б.	Ҳисобот, маъруза, кейс ва б.	Ҳаракатлар дастури, бизнес-режа, кейс, стратегия, тавсия,

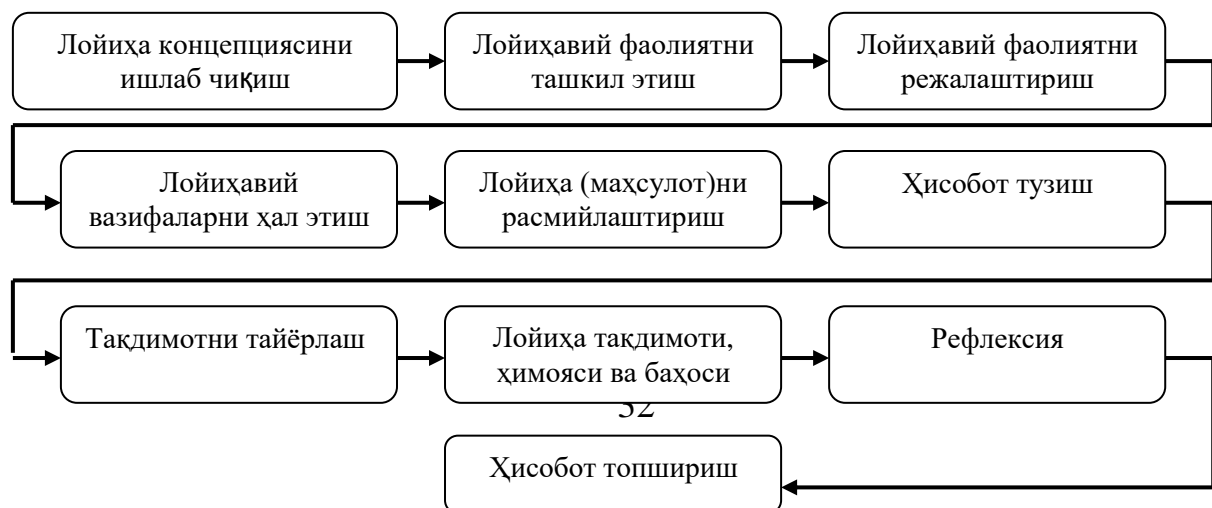
		маълумотнома тўплами ва б.
Лойиҳа мавзуси (намуна)		
Педагогнинг таълим жараёнига инновацион ёндашуви ўқитиш сифати ва самарадорлигини кафолатлай оладими? Педагогнинг инновацион фаолияти айнан нималарда акс этади?	Иш тажрибасидан қатъий назар ҳар бир педагог инноватор бўла оладими? Педагогнинг инноваторлик фаолияти даражаси	Педагогнинг инновацион фаолият малакаларини ўзлаштириш дастури. Педагогнинг инновацион фаолиятни ташқил этиш стратегияси
Модул		Модул

Лойиҳа таълими технологияларидан ўқув амалиётида фойдаланишда “ўқув лойиҳавий фаолият” тушунчаси ҳам қўлланилади. **Ўқув лойиҳавий фаолият** – ўқув мақсадига эришиш ёки муаммо, муаммоли вазиятни ҳал қилиш йўлида талабалар томонидан изчил амалга ошириладиган ҳаракатлари мажмуаси саналади. Талабаларнинг ўқув лойиҳавий фаолияти муайян босқичларда ташқил этилади. Улар қуйидагилардир:

Талабалар ўқув лойиҳавий фаолияти босқичлари

Талабаларнинг жуфтлик, кичик гуруҳлар ёки жамоа асосида турли мавзулардаги ўқув лойиҳаларни тайёрлашлари қуйидаги жараёнда кечади:

Муаммоли таълим технологияларининг ўқитишдаги аҳамияти. Талабаларда ижодий изланиш, кичик тадқиқотларни амалга ошириш, муайян фаразларни илгари суриш, натижаларни асослаш, маълум хулосаларга келиш каби кўникма ва малакаларни шакллантиришга хизмат қиладиган таълим **муаммоли таълим** деб аталади.

Муаммоли таълимнинг илк ғоялари америкалик психолог ва педагог Ж.Дьюи (1859-1952 йй.) томонидан асосланган. У 1894 йилда Чикагода ўқитиш ўқув режаси бўйича эмас, балки ўйин ва меҳнат асосида олиб бориладиган тажриба мактабини ташкил этган.

Ж.Дьюи муаммоли таълим асоси сифатида қуйидаги йўналишларни белгилаган:

- 1) ижтимоий;
- 2) конструктив;
- 3) бадиий ифодавий;
- 4) илмий-тадқиқот.

Муаллиф кўрсатилган йўналишларда таълимни ташкил этиш учун қуйидаги воситалардан фойдаланган:

- 1) сўз;
- 2) санъат асарлари;
- 3) техник қурилмалар;
- 4) ўйинлар;
- 5) меҳнат.

Ўтган асрнинг 60-йилларида эса муаммоли таълим Л.Рубинштейн, М.И.Махмутов, В.Окон, И.Я.Лернер каби тадқиқотчиларнинг қарашлари негизида янада ривожланган. С.Л.Рубинштейннинг “Тафаккур муаммоли вазиятдан бошланади” деган ғояси муаммоли таълимнинг психологик асоси сифатида қабул қилинган.

Муаммоли таълим турлари (М.Н.Скаткин):

1. Билимларни муаммоли баён қилиш (муаммоли маъруза).
2. Муаммоли топшириқларни ҳал қилиш (муаммоли амалий машғулот).
3. Кичик илмий тадқиқотларни олиб бориш (муаммоли тажриба).

Муаммоли таълимнинг асосини **муаммо** (юн. “тўсиқ”, “қийинчилик”) ёки **муаммоли вазият** ташкил этиб, муаммоли ТТ уларнинг ечимини топишга хизмат қилади. Кўп ҳолатларда муаммо ва муаммоли вазият синонимлардек қабул қилинади. Аслида эса улар бир-биридан фарқ қилади.

Муаммонинг **таркибий қисмлари:**

- 1) маълум билимлар;
- 2) номаълум билимлар;
- 3) мавжуд тажриба.

Педагогик муаммо – ҳал қилиниши зарур, бироқ, ҳали ечиш усули номаълум бўлган педагогик характердаги масала.

Муаммони қўйиш қуйидаги **босқичлар**да кечади:

1. Муаммони излаш.
2. Муаммони қўйиш.
3. Муаммони ҳал қилиш.

Таълим жараёнида муаммони қўйиш бир неча сатҳда кечади. Улар:

Муаммони қўйиш сатҳлари

1-сатҳ	Ўқитувчи муаммони қўяди ва талабаларни уни ҳал қилишга йўналтиради
2-сатҳ	Ўқитувчи муаммоли вазиятни баён қилади ва талабаларнинг ўзлари мустақил равишда муаммони шакллантиради
3-сатҳ	Ўқитувчи муаммони кўрсатиб бермайди, балки унга талабаларни рўпара қилади. Талабалар муаммони англаган ҳолда уни ўзлари шакллантириб, муаммони ечиш усулларини таҳлил қилади

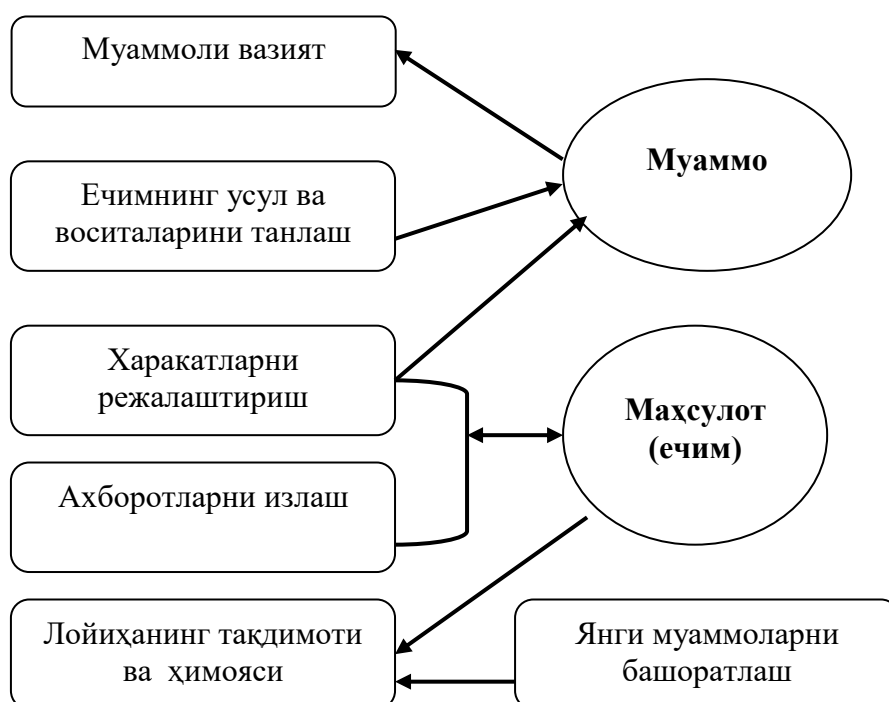
Муаммоли вазият – талабаларнинг маълум топшириқларни бажариш (масалани ечиш, саволга жавоб топиш) жараёнида юзага келган зиддиятни англаши билан боғлиқ руҳий ҳолати бўлиб, у ҳал этилаётган масала билан боғлиқ янги билимларни излашни тақозо этади.

Муаммоли вазиятларни ҳал қилиш **босқичлари**:

1. Муаммоли вазиятни яратиш.
2. Вазиятни таҳлил қилиш асосида муаммони қўйиш.
3. Фаразларни илгари суриш.
4. Ечимни текшириш.

Педагогикада муаммоли вазият методи ҳам қўлланилади.

Муаммоли вазият методи – талабаларни муаммоли вазиятга тўқнаш келишини таъминлаш асосида уларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришга асосланадиган йўл. Методнинг моҳияти аниқ вазиятни таҳлил қилиш, баҳолаш ва унинг ечими юзасидан қарор қабул қилишдан иборат. Таълим жараёнида муаммоли вазият методи қўлланилганда талабаларнинг фаолиятлари қуйидаги тизим асосида ташкил этилади:

Муаммоли маъруза муаммоли таълимда энг кўп қўлланиладиган ўқитиш шакли саналади.

Муаммоли маъруза – ўқитувчи томонидан талабани муаммоли вазият, муаммоли масалани ҳал этишга йўналтириш орқали унда билиш фаоллиятини оширишга йўналтирилган маъруза

Муаммоли таълимнинг барча турлари бўйича ташкил этиладиган ўқув жараёнида муаммоли ТТ қўлланилади.

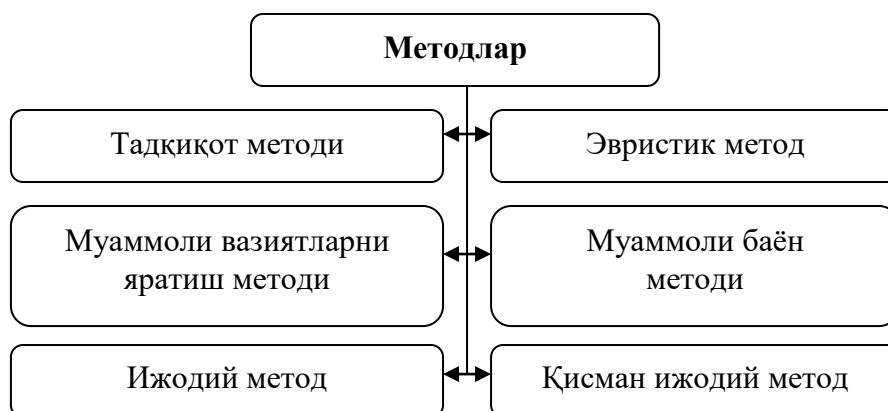
Муаммоли ТТ – талабаларда ижодий изланиш, кичик тадқиқотларни амалга ошириш, муайян фаразларни илгари суриш, натижаларни асослаш, маълум хулосаларга келиш каби кўникма ва малакаларни шакллантиришга хизмат қиладиган таълим технологиялари

Муаммоли ТТнинг қуйидаги шакллари мавжуд:

Муаммоли ТТнинг асосий шакллари:

Муаммоли баён, эвристик суҳбат, муаммоли намойиш, изланишга асосланган амалий машғулот, ижодий топшириқ, хаёлий муаммоли тажриба, муаммо фаразларини шакллантириш, масалаларни муаммоли ечишнинг оптимал вариантларини танлаш, муаммоли вазифа, муаммоли ўйин

Муаммоли таълим жараёнини ташкил этишда ўқитувчи томонидан қўлланиладиган методлар ҳам муҳим аҳамият касб этади. Шу сабабли ўқитувчилар уларни тўғри танлашга эътибор қаратишлари зарур. Қуйидагилар муаммоли таълимнинг асосий методлари саналади:

Муаммоли таълим методлари

Демак, замонавий шароитда таълим амалиётида лойиҳа ҳамда муаммоли таълим технологияларининг қўлланилиши ўқитиш жараёнини самарали кечишини таъминлаш билан бирга талабаларда мустақил, танқидий ва ижодий фикрлаш қобилиятини ривожлантиради. Таълим сифатини яхшилаш

ва самарадорлигини оширишга нисбатан қўйилаётган ижтимоий талаблар ўқитувчилардан лойиҳа ва муаммоли таълим технологияларини ўқитиш жараёнида мақсадли, самарали қўллашни талаб этади. Мазкур таълим технологияларининг моҳиятига оид маълумотлар билан танишиш малака ошириш курслари тингловчиларининг мавжуд билимларини бойитиш билан бирга амалий кўникма, малакаларини янада ривожлантиришга хизмат қилади.

Назорат учун саволлар:

1. Лойиҳа ва лойиҳалаш нима?
2. Таълим жараёнини лойиҳалаш неча босқичда ташкил этилади?
3. Технологик паспорт ва технологик хаританинг дидактик аҳамияти нимада кўринади?
4. Модел ва моделлаштириш нима?
5. Ўқув моделлари неча турга ажратилади?
6. Муаммоли таълим технологияларининг қандай имкониятларга эга?
7. Муаммоли вазиятларни ҳал қилиш неча босқичда кечади?

3-МАВЗУ. ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Режа:

3. Интерфаол таълим технологияларининг дидактик моҳияти.
4. Интерфаол таълим методлари ва улардан фойдаланиш тартиби.

Таянч тушунчалар: интерфаол, интерфаоллик, интерфаол таълим интерфаол таълимга хос белгилар, интерфаол таълим тамойиллари, интерфаол таълим технологиялари (ТТ), интерфаол методлар, стратегия, график органайзер.

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Педагогик маҳорат ва педагогик технологиялар / Маърузалар матни. Туз.: А.Х.Қосимов, Ф.А.Ҳоликова. – Т.: ТАТУ, 2004.
2. Сайидахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. – Т.: ОПИ, 2003.
3. Султонова Г.А. Педагогик маҳорат. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2005.
4. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши / Мет.қўл. Д.Рўзиева, М.Усмонбоева, З.Ҳоликова. – Т.: Низомий номли ТДПУ, 2013.

Замонавий шароитда таълим самарадорлигини оширишнинг энг мақбул йўли – бу машғулотларнинг интерфаол методлар ёрдамида ташкил этиш деб ҳисобланмоқда. Хўш, интерфаол методларнинг ўзи нима? Улар қандай дидактик имкониятларга эга? Таълим жараёнида интерфаол методларнинг ўринли, мақсадга мувофиқ қўлланилиши қандай самараларни кафолатлайди? Қуйидаги ана шу каби саволларга қисқача жавоб топилади.

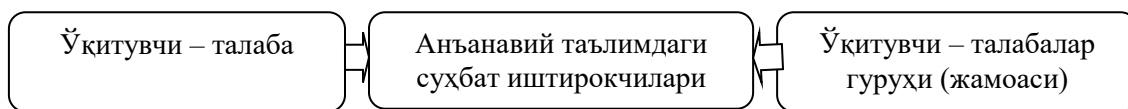
“Интерфаол” тушунчаси инглиз тилида “interact”(рус тилида “интерактив”) тарзида ифодаланиб, луғавий нуқтаи назардан “inter” – ўзаро, “act” – ҳаракат қилмоқ каби маъноларни англатади.

Интерфаол таълим – талабаларнинг билим, кўникма, малака ва муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлидаги ўзаро ҳаракатини ташкил этишга асосланувчи таълим.

Интерфаоллик талабаларнинг билим, кўникма, малака ва муайян ахлоқий сифатларни ўзлаштириш йўлида биргаликда, ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатни ташкил этиш лаёқатига эгаликлари. Мантикий нуқтаи назардан интерфаоллик, энг аввало, ижтимоий субъектларнинг суҳбат (диалог), ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракат, фаолиятни олиб боришларини ифодалайди.

Мантикий нуқтаи назардан интерфаоллик, энг аввало, ижтимоий субъектларнинг суҳбат (диалог), ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракат, фаолиятнинг олиб боришларини ифодалайди.

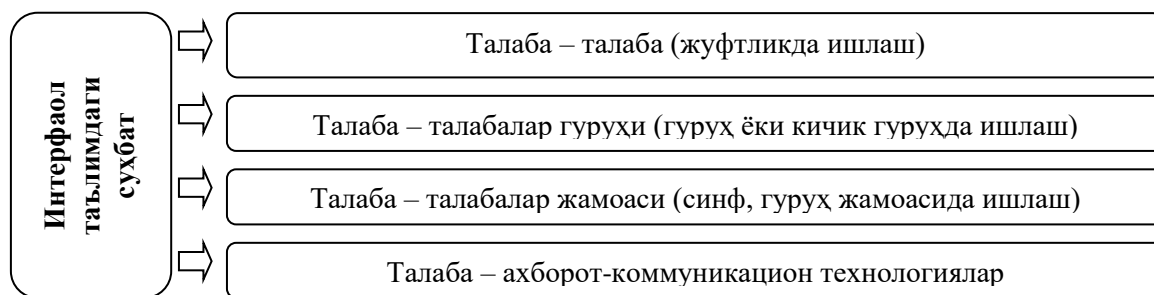
Таълим соҳасида фаолият юритаётган ҳар бир мутахассис яхши биладики, анъанавий таълим ҳам суҳбат (диалог)га асосланган ва бу суҳбат қуйидаги ўзаро муносабат шаклларида ташкил этилади:

Анъанавий таълимда ташкил этиладиган суҳбат

Интерфаол ТТ таълим жараёнининг асосий иштирокчилари – ўқитувчи, талаба ва талабалар гуруҳи ўртасида юзага келадиган ҳамкорлик, қизгин баҳс-мунозалар, ўзаро фикр алмашиш имкониятига эгаллик асосида ташкил этилади, уларда эркин фикрлаш, шахсий қарашларини иккиланмай баён этиш, муаммоли вазиятларда ечимларни биргаликда излаш, ўқув материалларини ўзлаштиришда талабаларнинг ўзаро яқинликларини юзага келтириш, “ўқитувчи – талаба – талабалар гуруҳи”нинг ўзаро бир-бирларини ҳурмат қилишлари, тушунишлари ва қўллаб-қувватлашлари, самимий муносабатда бўлишлари, рухий бирликка эришишлари кабилар билан тавсифланади.

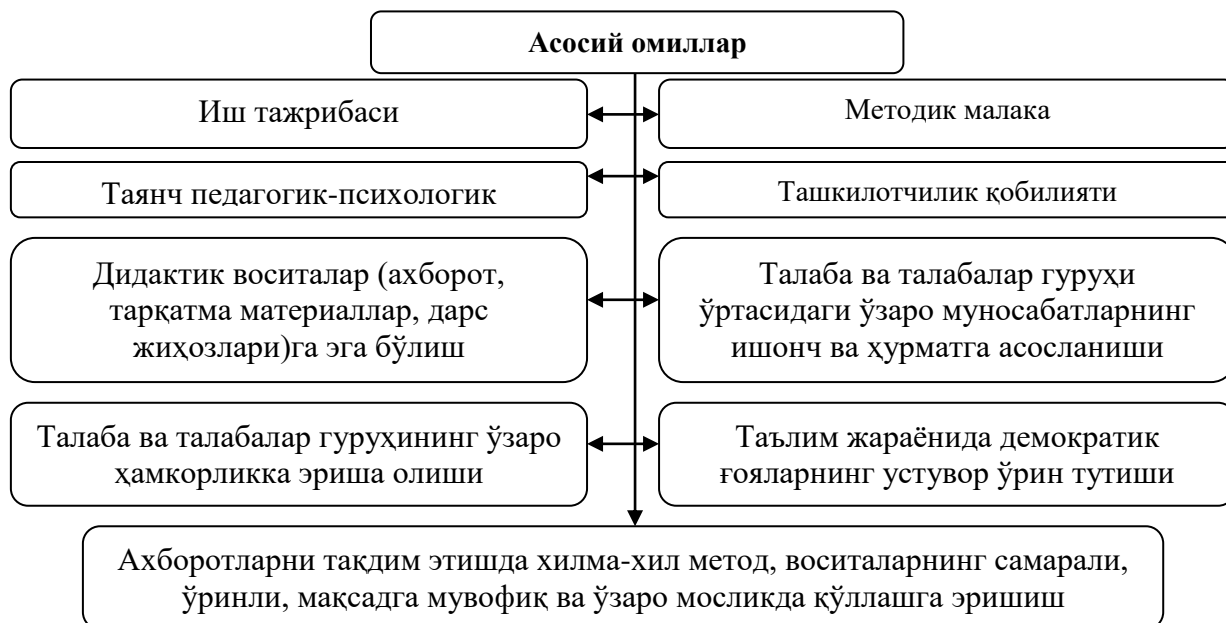
Интерфаол ТТни қўллашда суҳбат қуйидаги шахслар ўртасида ташкил этилади:

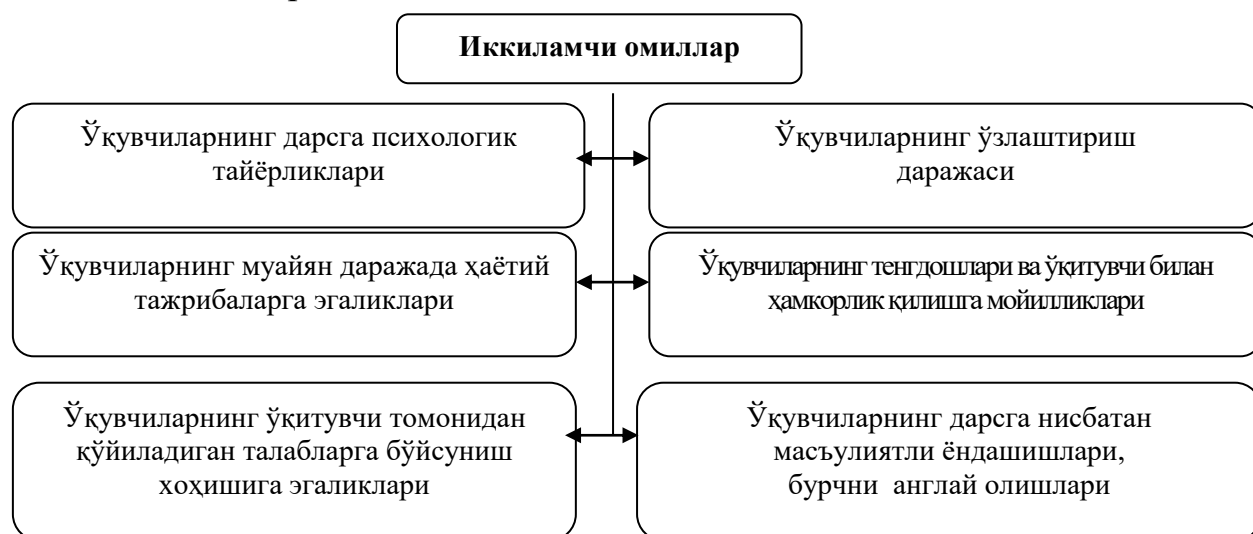
Интерфаол ТТни қўллашда ташкил этиладиган суҳбат (диалог)

Интерфаол ТТ моҳиятига кўра суҳбатнинг “талаба – ахборот-коммуникацион технологиялар” шаклида ташкил этилиши талабалар томонидан мустақил равишда ёки ўқитувчи раҳбарлигида ахборот технологиялари ёрдамида билим, кўникма, малакаларнинг ўзлаштирилишини англатади.

Ўқув жараёнининг интерфаол ТТга асосланиши бир қарашда ниҳоятда оддий, содда, ҳатто “болалар ўйини” каби таассурот уйғотади. Бироқ, бунда ўқитувчининг маълум даражада қуйидаги омилларга эга бўлиши талаб қилинади:

Шу билан бирга интерфаол ТТни қўллаш самарадорлиги қуйидаги иккиламчи омилларга ҳам боғлиқ:

Ўқитувчи таълим жараёнида интерфаол ТТ ёрдамида талабаларнинг қобилиятларини ривожлантириш, мустақиллик, ўз-ўзини назорат, ўз-ўзини бошқариш, самарали суҳбат олиб бориш, тенгдошлари билан ишлаш, уларнинг фикрларини тинглаш ва тушуниш, мустақил, ижодий, танқидий фикрлаш, муқобил таклифларни илгари суриш, фикр-мулоҳазаларини эркин баён қилиш, ўз нуқтаи назарларини ҳимоя қилиш, муаммонинг ечимини топишга интилиш, мураккаб вазиятлардан чиқа олиш каби сифатларни шакллантиришга муваффақ бўлади. Энг муҳими, интерфаол ТТни қўллаш орқали ўқитувчи талабаларнинг аниқ таълимий мақсадга эришиш йўлида ўзаро ҳамкорликка асосланган ҳаракатларини ташкил этиш, йўналтириш, бошқариш, назорат ва таҳлил қилиш орқали холис баҳолаш имкониятини қўлга киритади.

Одатда интерфаол ТТга асосланган таълимий ҳаракатлар қуйидаги шаклларда ташкил этилади:
индивидуал; жуфтлик; гуруҳ; жамоа билан ишлаш

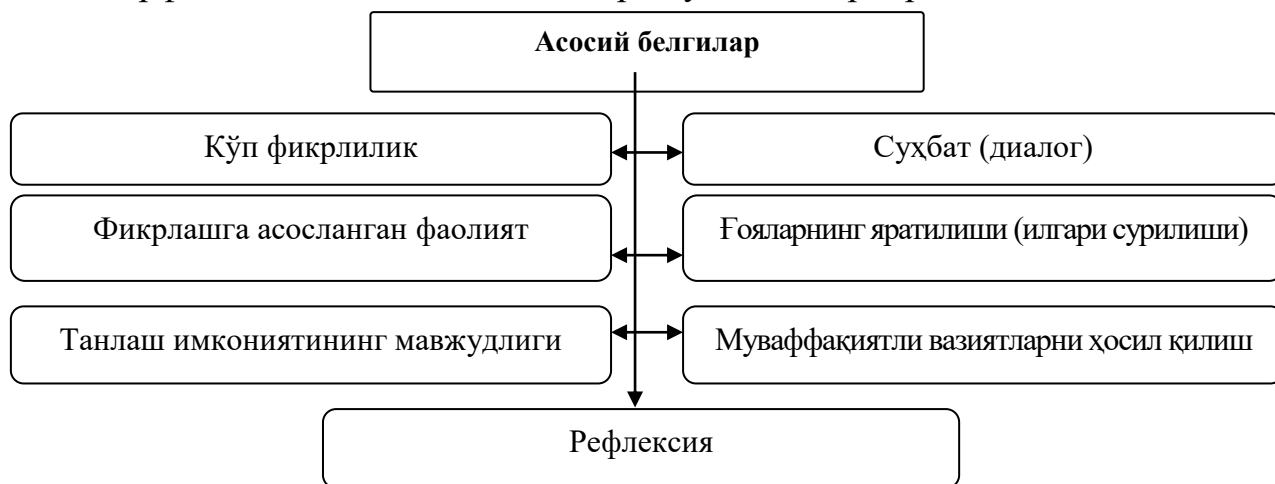
Интерфаол ТТни қўллаш жараёнида талабалар:

- гуруҳ ёки жамоа билан ҳамкорликда ишлаш;
- тенгдошлари орасида ўз ғояларини эркин баён қилиш, билимларини ҳеч қандай руҳий тўсиқларсиз намойиш этиш;
- муаммони ҳал қилишга ижодий ёндашиш;
- гуруҳ ёки жамоадошлари билан руҳий яқинликка эришиш;
- ўз ички имконият ва қобилиятларини тўлиқ намоён қила олиш;
- фикрлаш, фикрларни умумлаштириш ва улар орасидан энг муҳимларини саралаш;
- ўз фаолиятини назорат қилиш ва мустақил баҳолаш;
- ўз имкониятлари ва кучига ишонч ҳосил қилиш;
- турли вазиятларда ҳаракатланиш ва мураккаб вазиятлардан чиқа олиш кўникмаларини ўзлаштириш каби имкониятларга эга бўлади

Интерфаол ТТ:

- талабаларда билимларни ўзлаштиришга бўлган қизиқишни уйғотади;
- таълим жараёнининг ҳар бир иштирокчисини рағбатлантиради;
- ҳар бир талабанинг руҳиятига ижобий таъсир кўрсатади;
- ўқув материалининг самарали ўзлаштирилиши учун қулай шароит яратади;
- талабаларга кўп томонлама таъсир кўрсатади;
- талабаларда ўрганилаётган мавзулар бўйича фикр ҳамда муносабатни уйғотади;
- талабаларда ҳаётий зарур кўникма, малакаларни шакллантиради;
- талабаларнинг хулқ-атворини ижобий томонга ўзгартирилишини таъминлайди

Интерфаол ТТнинг асосий белгилари қуйидагилардир:

Интерфаол ТТнинг асосий белгилари

Изоҳ: Рефлексия (лот. “reflexio” – ортга қайтиш, акс этиш): кишининг ўз хатти-ҳаракатлари, уларнинг асосларини тушуниб етиши, фаҳмлашига қаратилган назарий фаолияти; билишнинг алоҳида фаолияти; шахсий кечинмалари, ҳис-туйғулари ва ўй-хаёллари моҳиятини фикрлаш орқали англаш).

Интерфаол ТТ тамойиллари:

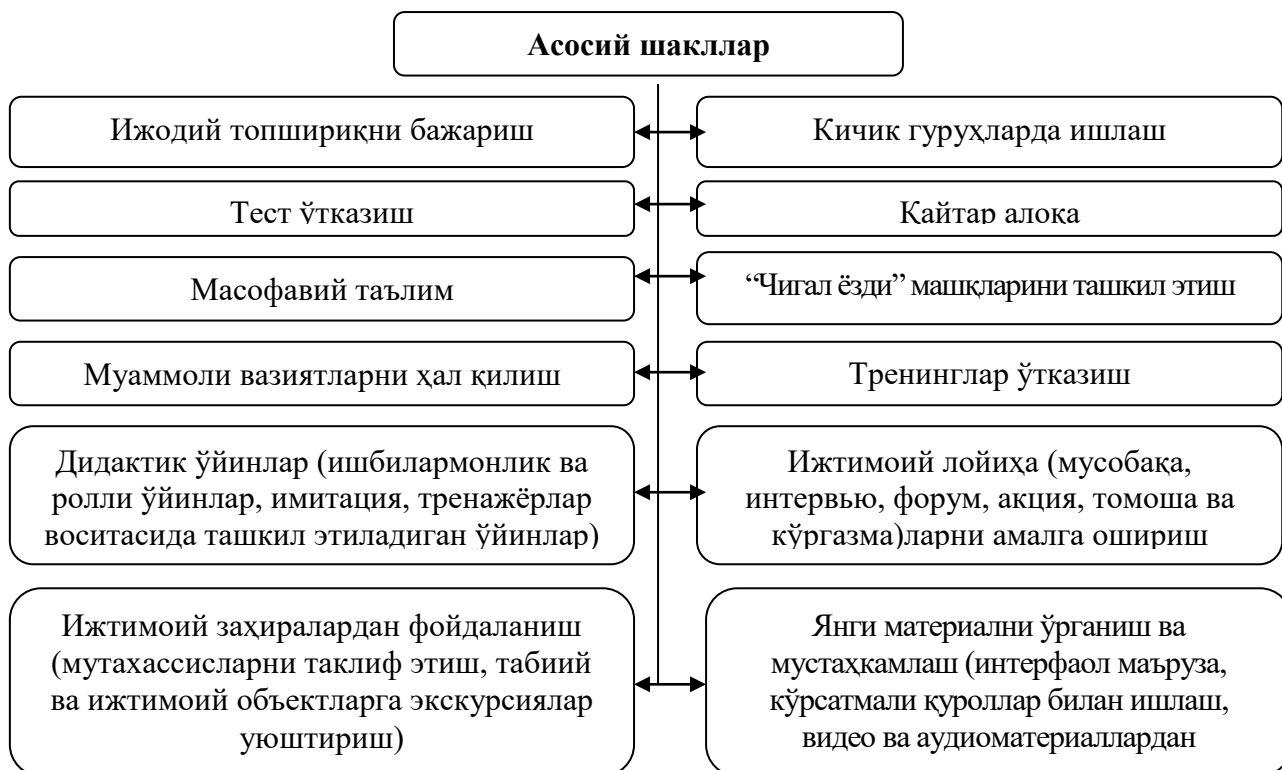
1. Машғулот – маъруза эмас, балки жамоанинг умумий иши.
2. Гуруҳнинг тажрибаси педагогнинг тажрибасидан кўп.
3. Талабалар ёш, ижтимоий мавқе ва тажрибага кўра ўзаро тенг.
4. Ҳар бир талаба ўрганилаётган муаммо юзасидан ўз фикрини айтиш ҳуқуқига эга.
5. Машғулотда талаба шахси танқид қилинмайди (фикр танқид қилиниши мумкин).
6. Билдирилган ғоялар талабаларнинг фаолиятини бошқармайди, балки фикрлаш учун ахборот (маълумот) бўлиб хизмат қилади

Таълимни ташкил этишга интерфаол ёндашувни қарор топшириш учун педагоглар бир қатор шартларга риоя эта олишлари зарур. Улар:

Изоҳ: Стуллар кичик ва катта доира шаклида жойлаштирилганда кичик доирада талабалар, катта доирада эксперт гуруҳи жойлашади.

Бугунги кунда жаҳон таълим тизимида интерфаол ТТнинг қуйидаги шаклларда амалга ошириладиганлиги барчага маълум:

Энг оммавий интерфаол ТТ қуйидагилар саналади:

1. Интерфаол методлар: “Кейс-стади” (ёки “Ўқув кейслари”), “Блиц-сўров”, “Моделлаштириш”, “Ижодий иш”, “Муносабат”, “Режа”, “Сухбат” ва б.

2. Стратегиялар: “Ақлий ҳужум”, “Бумеранг”, “Галерея”, “Зиг-заг”, “Зинама-зина”, “Музёра”, “Ротация”, “Т-жадвал”, “Юмалоқланган қор” ва ҳ.к.

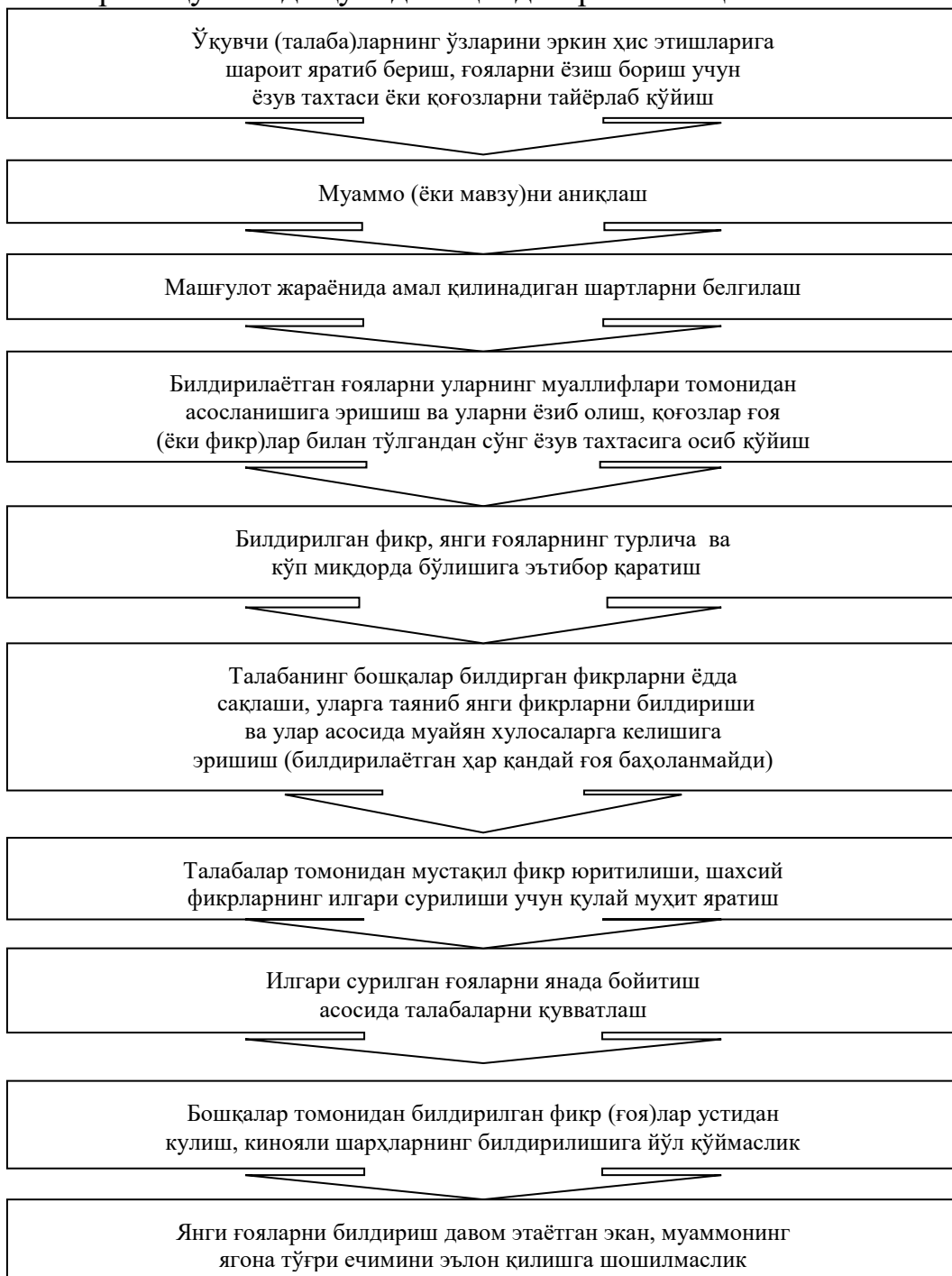
3. График организерлар: “Балиқ скелети”, “БББ”, “Концептуал жадвал”, “Венн диаграммаси”, “Инсерт”, “Кластер”, “Нима учун?”, “Қандай?” ва б.

Интерфаол таълим методлари ва уларни қўллаш тартиби. Айни ўринда бир гуруҳ интерфаол таълим методлари ва уларни таълим амалиётида қўллаш тартиби тўғрисида сўз юритилади.

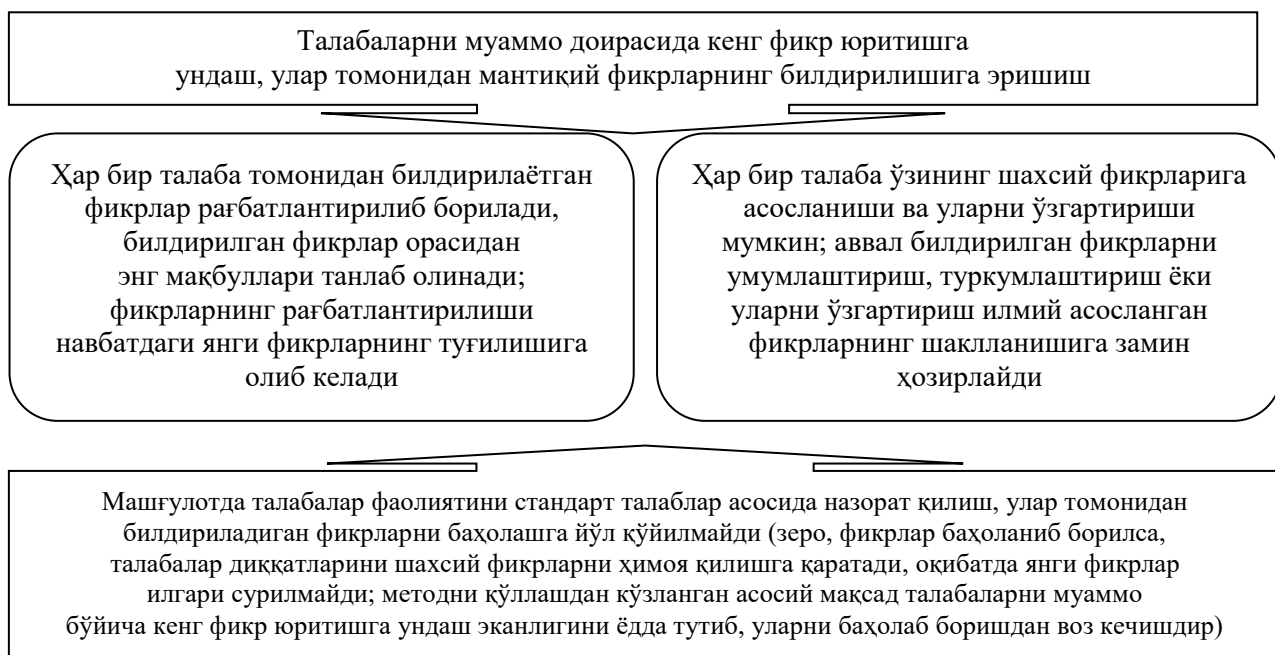
“Ақлий хужум” стратегияси

Стратегия талабаларни мавзу хусусида кенг ва ҳар томонлама фикр юритиш, ўз тасаввурлари, ғояларидан ижобий фойдаланишга доир кўникма, малакаларни ҳосил қилишга рағбатлантиради. У ёрдамида ташкил этилган машғулотларда ихтиёрий муаммолар юзасидан бир неча оригинал (ўзига хос) ечимларни топиш имконияти туғилади. Стратегия мавзу доирасида маълум карашларни аниқлаш, уларга муқобил ғояларни танлаш учун шароит яратади.

Уни самарали қўллашда қуйидаги қоидаларга амал қилиш лозим:

Машғулотда стратегияни қўллашда қуйидагиларга эътибор қаратиш ЛОЗИМ:

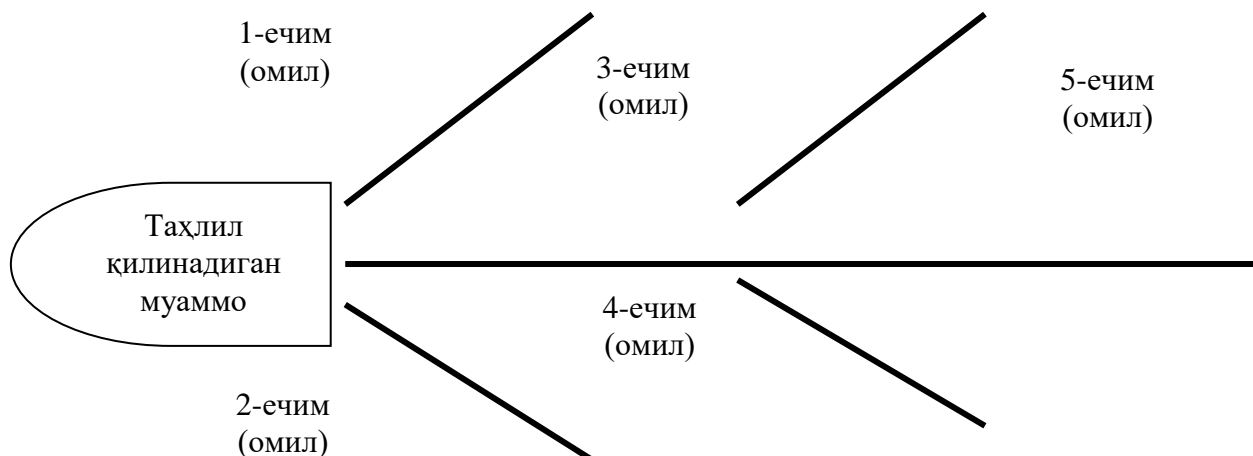
“Балиқ скелети” график органайзери (ГО)

ГО талабаларда мавзу юзасидан муайян масала моҳиятини тасвирлаш ва ечиш қобилиятини шакллантиради. Уни қўллашда талабаларда мантиқий фикрлаш, мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунча, маълумотларни муайян тизимга келтириш, уларни таҳлил қилиш кўникмалари ривожланади.

Ундан фойдаланиш қуйидагича амалга оширилади:

- 1) ўқитувчи ўқувчи (талаба)ларни ГОни қўллаш шарти билан таништиради;
- 2) ўқувчи (талаба)лар кичик гуруҳларга бириктирилади;
- 3) гуруҳлар топшириқларни бажаради;
- 4) гуруҳлар ўз ечимларини жамоага тақдим этади;
- 5) жамоа гуруҳларнинг ечимлари юзасидан муҳокама уюштиради

Талабалар топшириқларни қуйидаги тасвир асосида бажаради:

“Биламан. билишни хоҳлайман. билиб олдим” (БББ) ГО

ГО талабаларга муайян мавзулар бўйича билимлари даражасини баҳолай олиш имконини беради. Уни қўллашда талабалар гуруҳ ёки жамоада ишлашлари мумкин. Гуруҳда ишлашда машғулот якунида гуруҳлар томонидан бажарилган ишлар таҳлил қилинади.

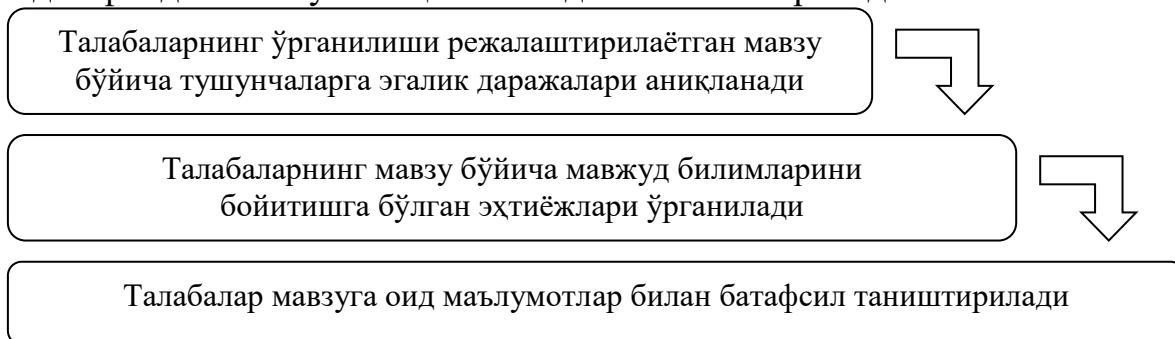
Гуруҳлар фаолияти қуйидаги кўринишда ташкил этилиши мумкин:

Ўқув фаолияти бевосита ёзув тахтаси ёки иш қоғозида ўз аксини топган қуйидаги схема асосида ташкил этилади:

Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим

ГОдан фойдаланиш уч босқич асосида амалга оширилади:

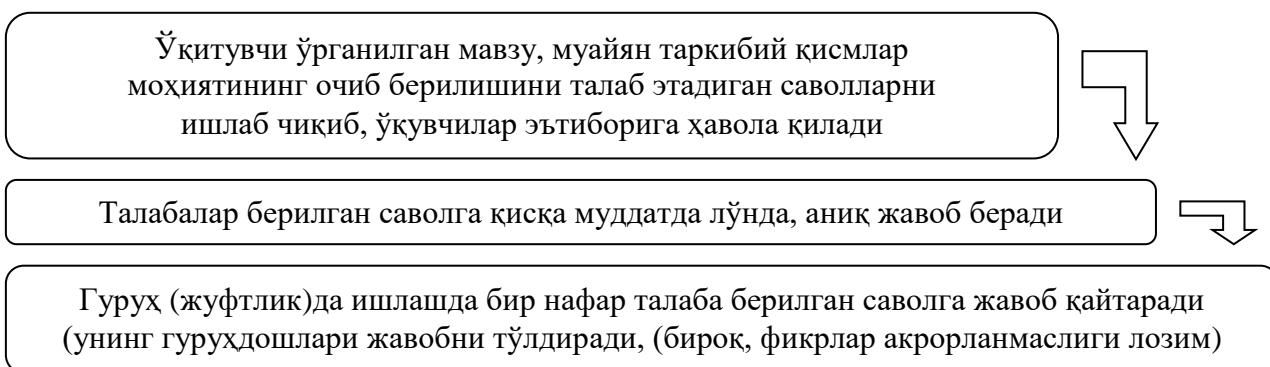
Босқичлар бўйича амалга оширилган ҳаракатларнинг тафсилоти қуйидагича:

- 1) талабалар кичик гуруҳларга бириктирилади;
- 2) талабаларнинг янги мавзу бўйича тушунчаларга эгалик даражаси ўрганилади;
- 3) талабалар томонидан қайд этилган тушунчалар лойиҳанинг 1-бандига ёзиб борилади;
- 4) талабаларнинг янги мавзу бўйича мавжуд билимларини бойитишга бўлган эҳтиёжлари ўрганилади;
- 5) талабаларнинг эҳтиёжлари сифатида баён этилган тушунчалар лойиҳанинг 2-бандига ёзиб қўйилади;
- 6) ўқитувчи янги мавзуга оид умумий маълумотлардан талабаларни хабардор қилади;
- 7) талабалар томонидан ўзлаштирилган янги тушунчалар аниқланади;
- 8) баён этилган янги тушунчалар лойиҳанинг 3-бандига ёзиб қўйилади;
- 9) машғулот якунида ягона лойиҳа яратилади

“Блиц-сўров” методи

“Блиц-сўров” (инг. “блиц” – тезкор, бир зумда) методи берилган саволларга қисқа, аниқ ва лўнда жавоб қайтарилишини тақозо этадиган метод саналади. Таълим муассасаларида ушбу методга мувофиқ саволлар, асосан, ўқитувчи томонидан берилади. Берилган саволларга жавоблар жамоавий, гуруҳли, жуфтлик ёки индивидуал тарзда қайтарилиши мумкин. Жавоб қайтариш шакли машғулот тури, ўрганилаётган мавзунинг мураккаблиги, талабаларнинг қамраб олинишига кўра белгиланади.

Машғулотларда методни қўллаш қуйидагича кечади:

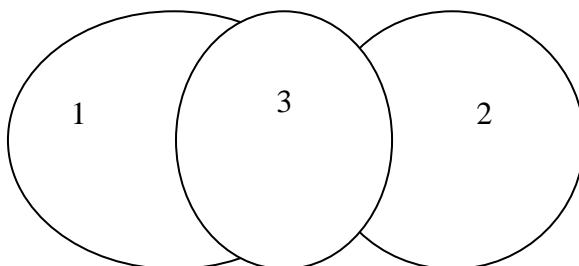

Методни қўллашда мавзуга доир таянч тушунчалар, асосий ғояларнинг моҳияти талабалар томонидан оғзаки, ёзма ёки тасвир (жадвал, диаграмма) тарзида ёритилиши мумкин.

“Венн диаграммаси” ГО

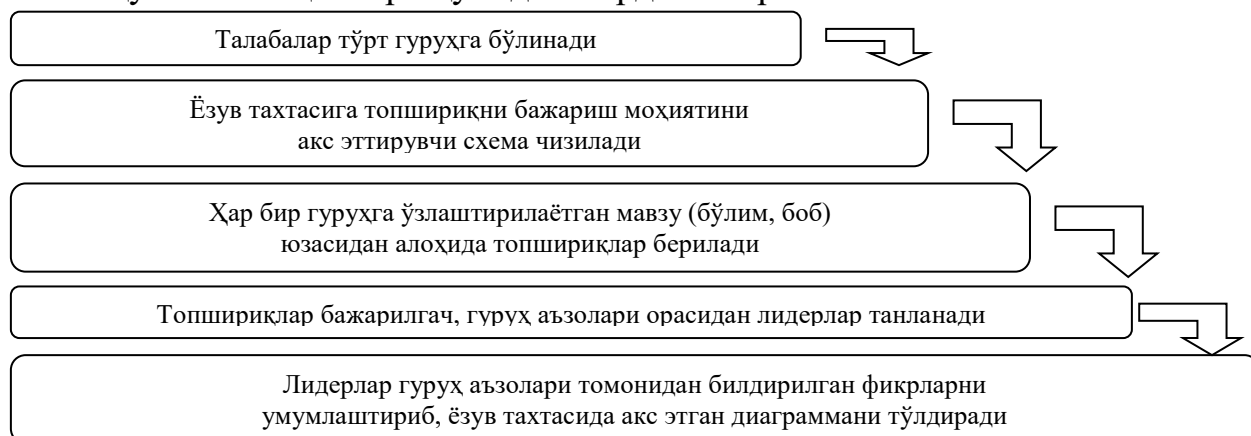
ГО талабаларда мавзуга нисбатан таҳлилий ёндашув, айрим қисмлар негизида мавзунинг умумий моҳиятини ўзлаштириш (синтезлаш) кўникмаларини ҳосил қилишга йўналтирилади. У кичик гуруҳларни шакллантириш асосида аниқ схема бўйича амалга оширилади.

Ёзув тахтаси ўзаро тенг тўрт бўлакка ажратилади ва ҳар бир бўлакка қуйидаги схема чизилади:

ГО талабалар томонидан ўзлаштирилган ўзаро яқин назарий билим, маълумот ёки далилларни қиёсий таҳлил этишга ёрдам беради. Ундан муайян бўлим ёки боблар бўйича якуний дарсларни ташкил этишда фойдаланиш янада самаралидир.

Уни қўллаш босқичлари қуйидагилардан иборат:

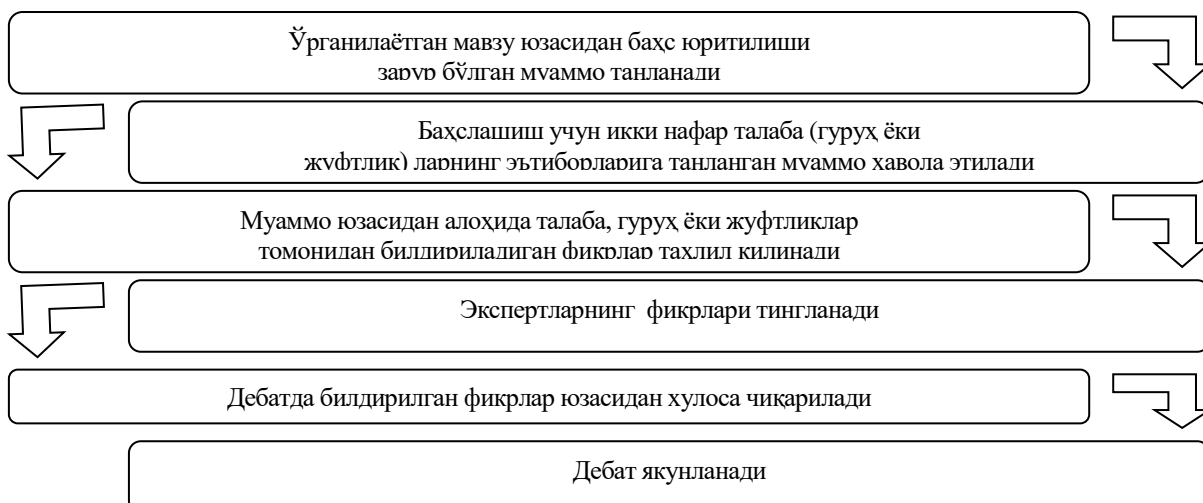
ГОни қўллаш жараёнида ҳар бир гуруҳ муайян мавзуга оид топшириқларни бажаради. Талабаларнинг эътиборларига қуйидаги жадвални тақдим этиш мумкин:

Гуруҳлар	Диаграмманинг тартиб рақами	Топшириқлар мазмуни
1- гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	
2-гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	
3-гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	
4-гуруҳ	1-диаграмма	
	2-диаграмма	
	3-диаграмма	

“Дебат” методи

“Дебат” (фр. “дебаттере” сўздан олинган бўлиб, “дебац” – “баҳслашмоқ”) технологияси йиғилиш, мажлис ёки машғулотларда бирор-бир мавзу юзасидан иштирокчилар ўртасида ўзаро баҳс уюштириш, уларнинг ўзаро фикр алмашишларини таъминлашга хизмат қилади.

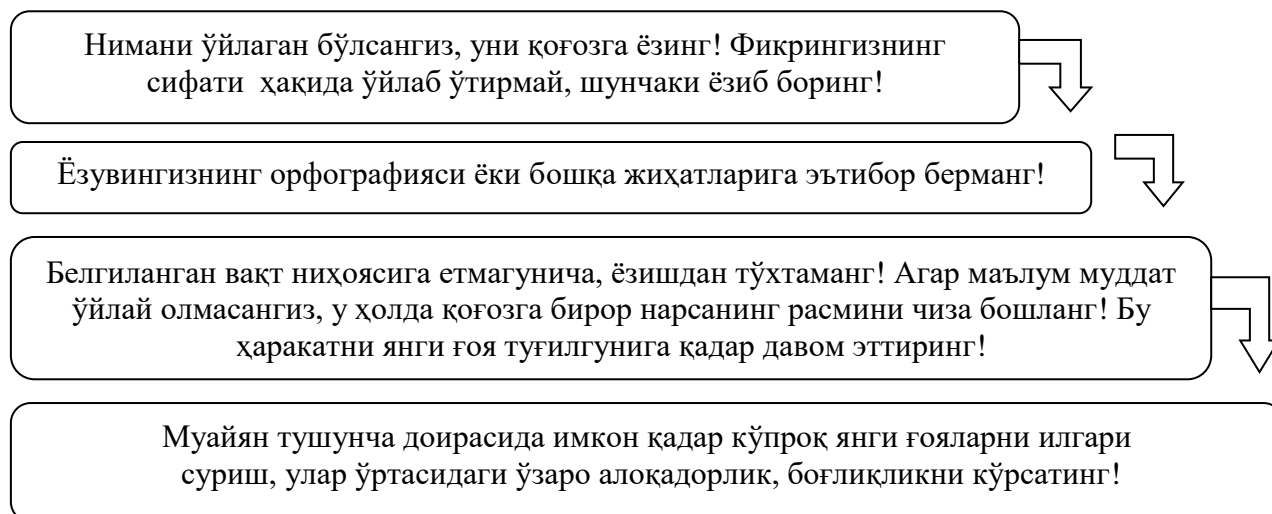
Ўқув машғулотида дебат қуйидаги тартибда уюштирилади:

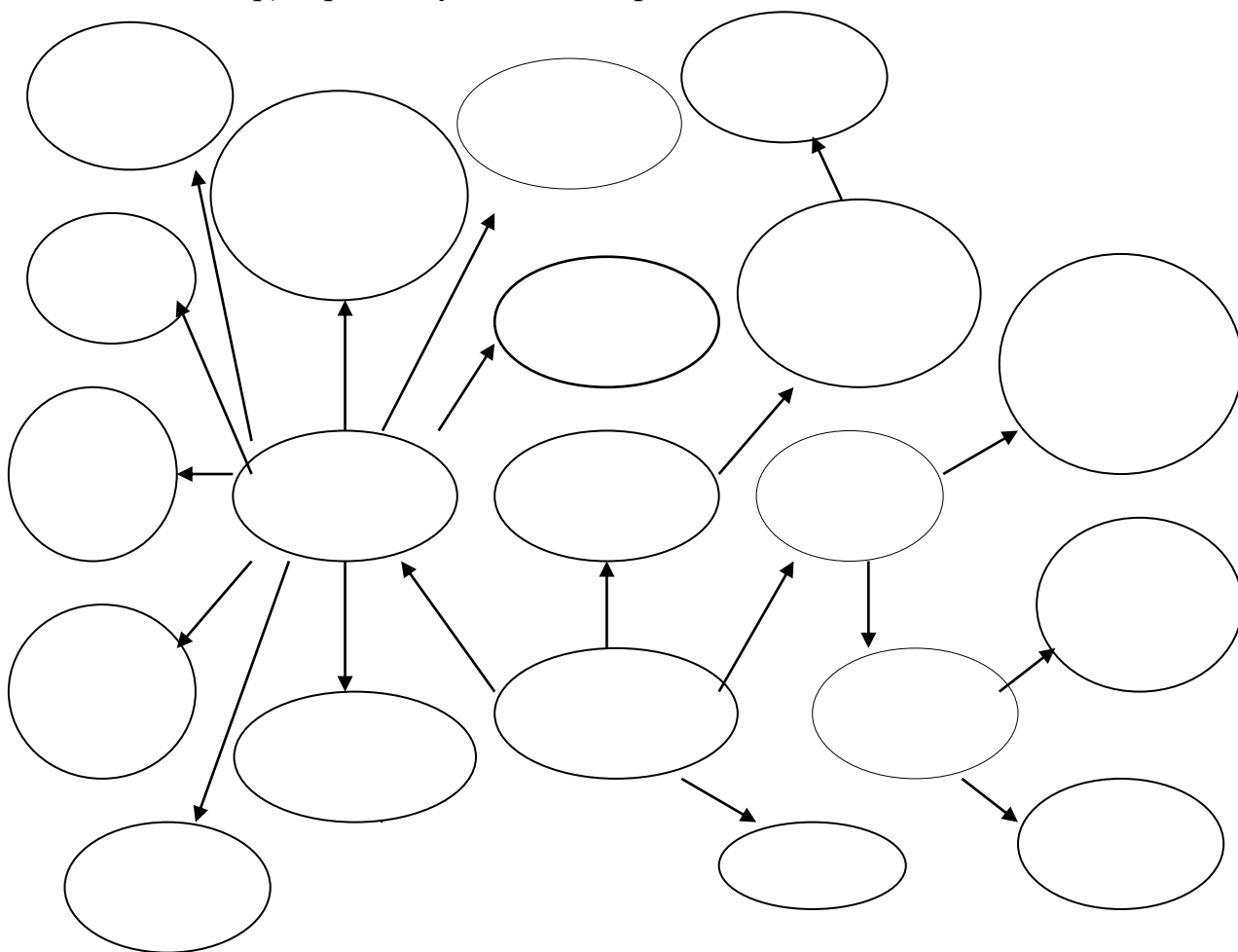
“Кластер” ГО

“Кластер” (ғунча, тўплам, боғлам) ГО пухта ўйланган стратегия бўлиб, уни талабалар билан яқка тартибда, гуруҳ асосида ташкил этиладиган машғулотларда қўллаш мумкин. Кластерлар илгари сурилган ғояларни умумлаштириш, улар ўртасидаги алоқаларни топиш имкониятини яратади.

ГОдан фойдаланишда қуйидаги шартларга риоя қилиш талаб этилади:

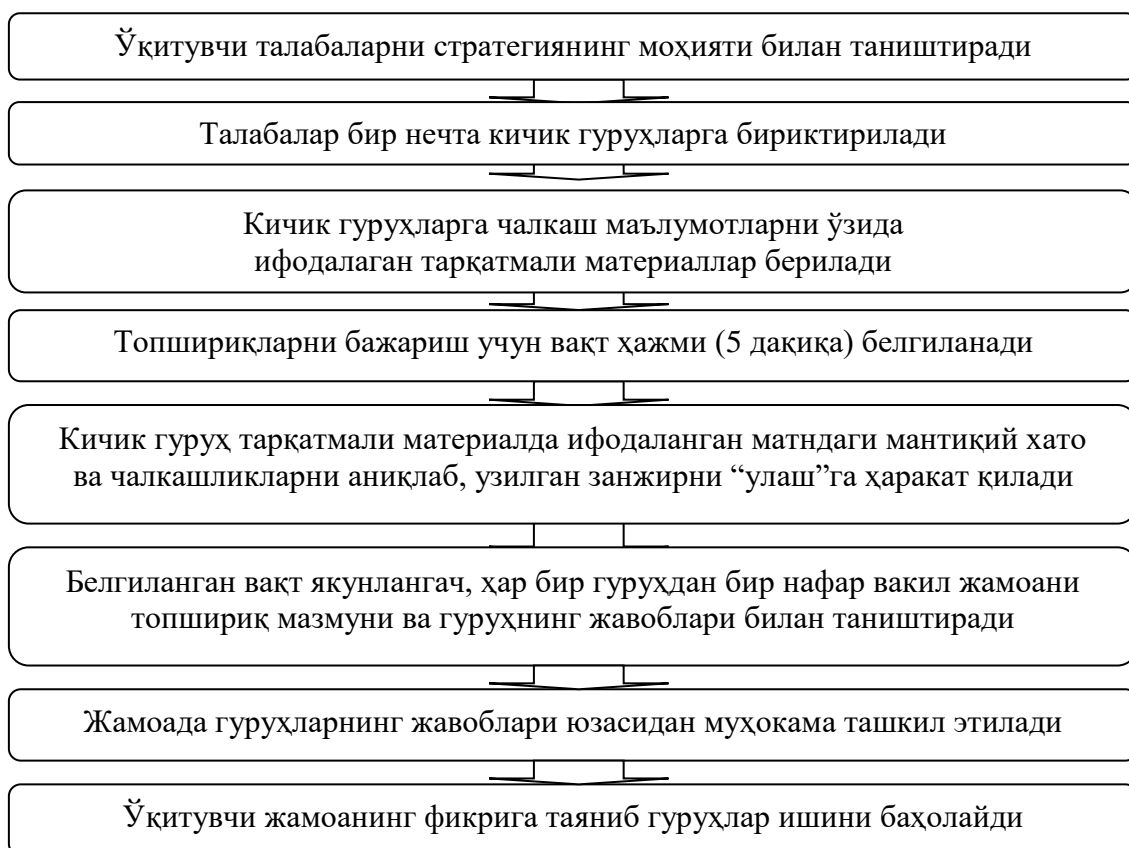
ГО ёрдамида талабалар топшириқ бўйича фикрларини кластер (майда, алоҳида қисмлар) тарзида қуйидагича ифодалайди:

“Мантиқий чалкаш занжир” стратегияси

Стратегия тушунчалар, билдирилган фикрлар ўртасида боғлиқликни юзага келтириш, уларни мантиқий жиҳатдан кетма-кетликда тўғри ифодалашга ёрдам беради. Унинг моҳиятига ўқитувчи мавзунини ёритувчи маълумотларни тўғри ва нотўғри тартибда баён этади. Талабаларнинг вазифаси мантиқий жиҳатдан нотўғри ифодаланган маълумотларни тўғри далилларга айлантириш, юзага келган мантиқий чалкашликни тузатиш, фикрларни муайян кетма-кетликда тўғри жойлаштирган ҳолда узилган занжирни “улаш”дан иборат.

Машғулотда стратегияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

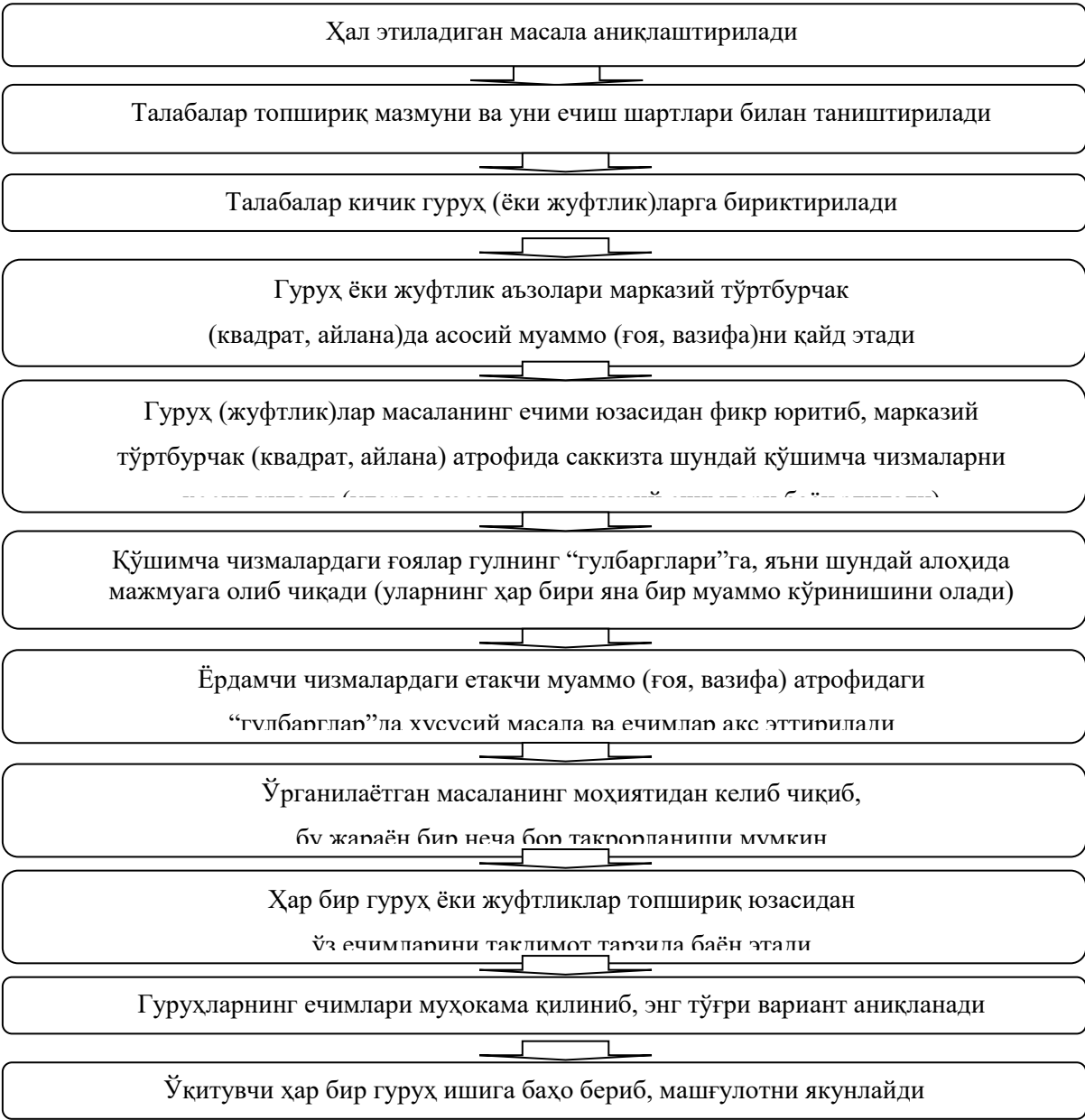

Изоҳ: ўқитувчи мустақил ишлашини таъминлаш учун ҳар бир талабага мазмунини бироз ўзгартирган ҳолда алоҳида топшириқ бериши мумкин.

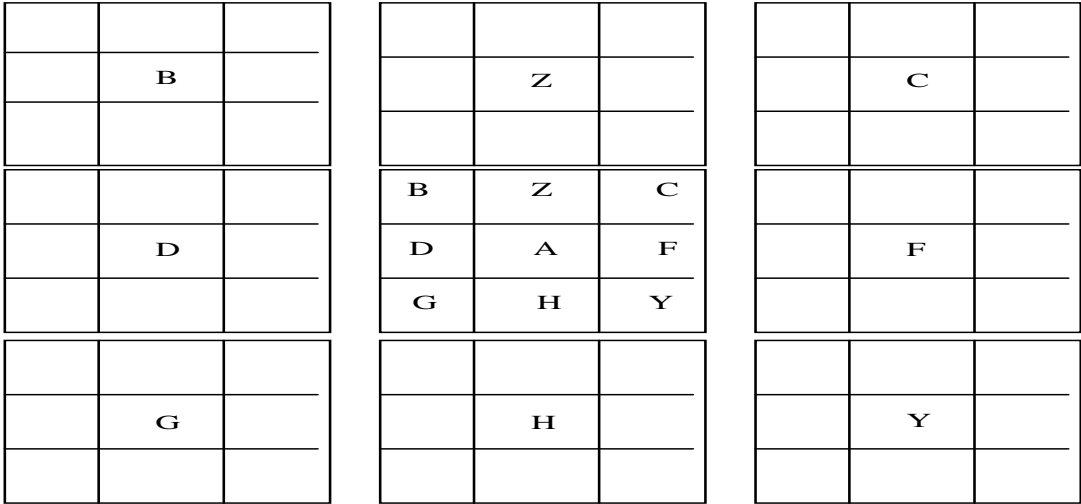
“Нилуфар гули” технологияси

Технология дидактик муаммоларни ечишнинг самарали воситаларидан бўлиб, нилуфар гули кўринишига эга. Асос, унга бириккан тўққизта “гулбарг” (квадрат, тўртбурчак ёки айланалар)ларни ўз ичига оладиган бу метод ёрдамида асосий муаммо ва унинг мазмунини ёритишга имкон берадиган хусусий масалалар ҳал этилади.

Талабаларда ҳал этилаётган масала юзасидан мантиқий, изчил фикрлаш, ички моҳиятини таҳлил қилиш кўникмаларини шакллантирувчи технологияни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

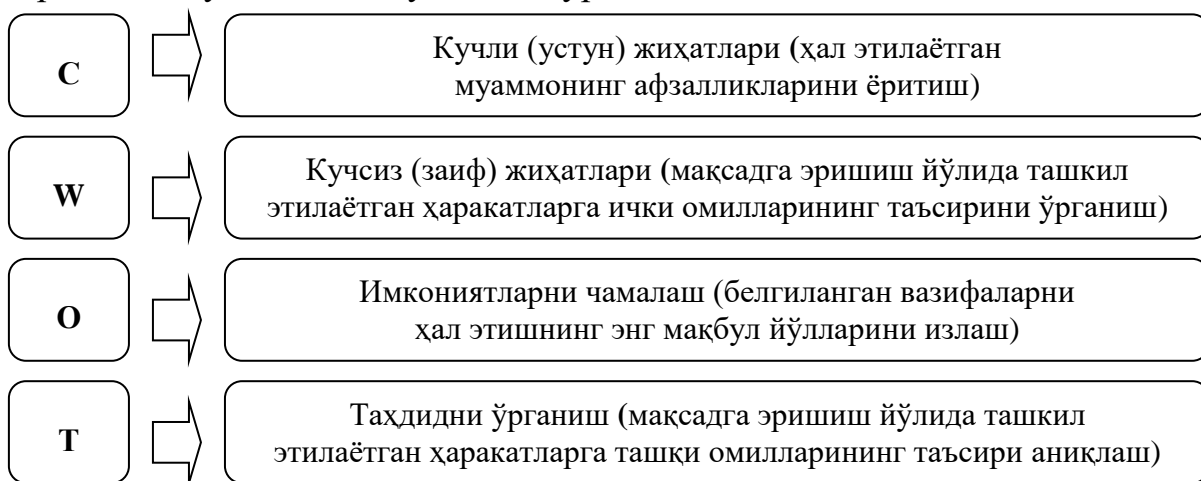
Талабаларга қуйидаги схема намуна сифатида тақдим этилади:

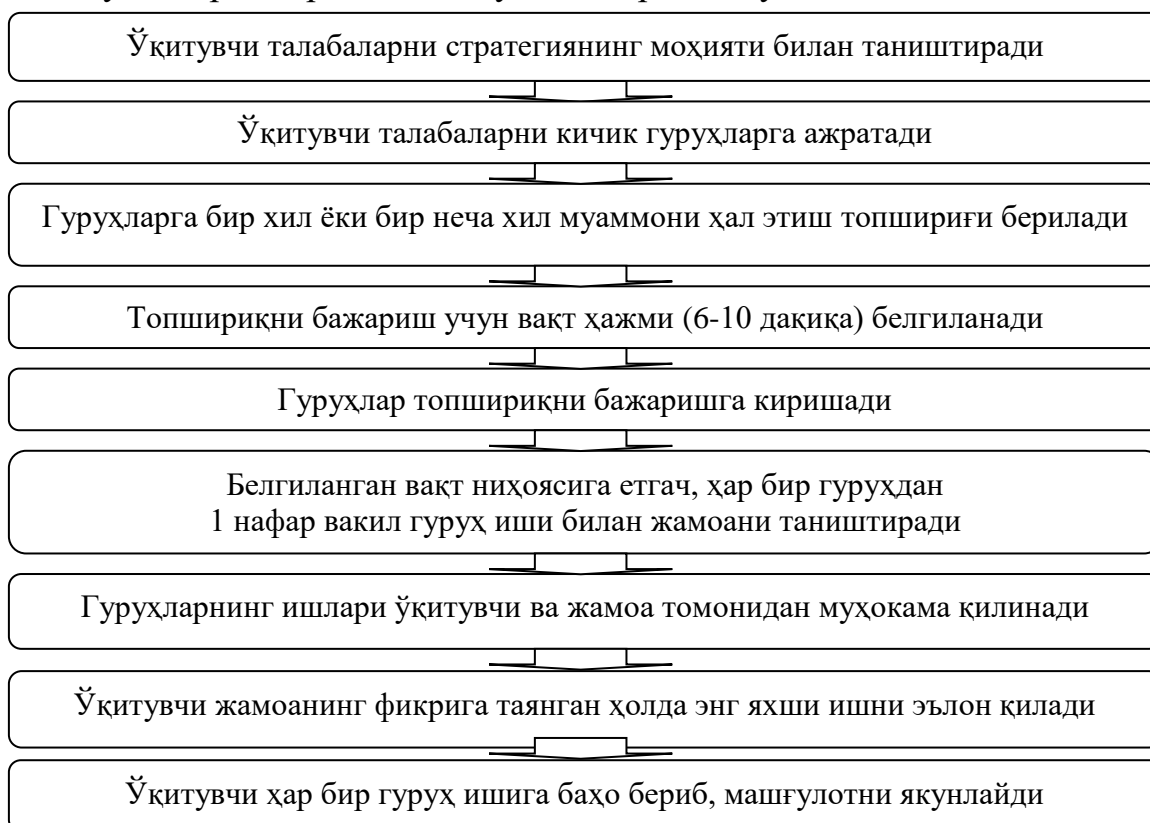
“Swot-таҳлил” стратегияси

Стратегия муаммонинг асосий тўрт жиҳатини ёритишга хизмат қилади. Талабалар мавзунинг мазмунига мос муаммоларни атрофлича ўрганиш орқали моҳиятини ёритади, уларни келтириб чиқарувчи омилларни излаб, ҳал қилиш имкониятларини топади.

У ёрдамида муаммонинг қуйидаги тўрт жиҳати таҳлил қилинади:

Машғулотларда стратегияни қўллаш тартиби қуйидагича:

Изоҳ: стратегияни қўллаш муайян қийинчиликларни келтириб чиқариш эҳтимоли мавжуд. Бундай ҳолларда ўқитувчи стратегиянинг асосий моҳияти ёки бирор босқичини талабаларнинг билими даражасига мослаб, унга тушунарли сўзлар билан ифодалаш (ўзгартириши) мумкин. Ўқитувчи томонидан талабаларга стратегиянинг моҳияти, афзалликлари ҳақида

етарлича маълумот берилиши улар томонидан ҳал этиладиган муаммо моҳиятининг тўла тушунилишини таъминлаш ва кутилган натижага эришишга ёрдам беради.

“Синквейн” стратегияси

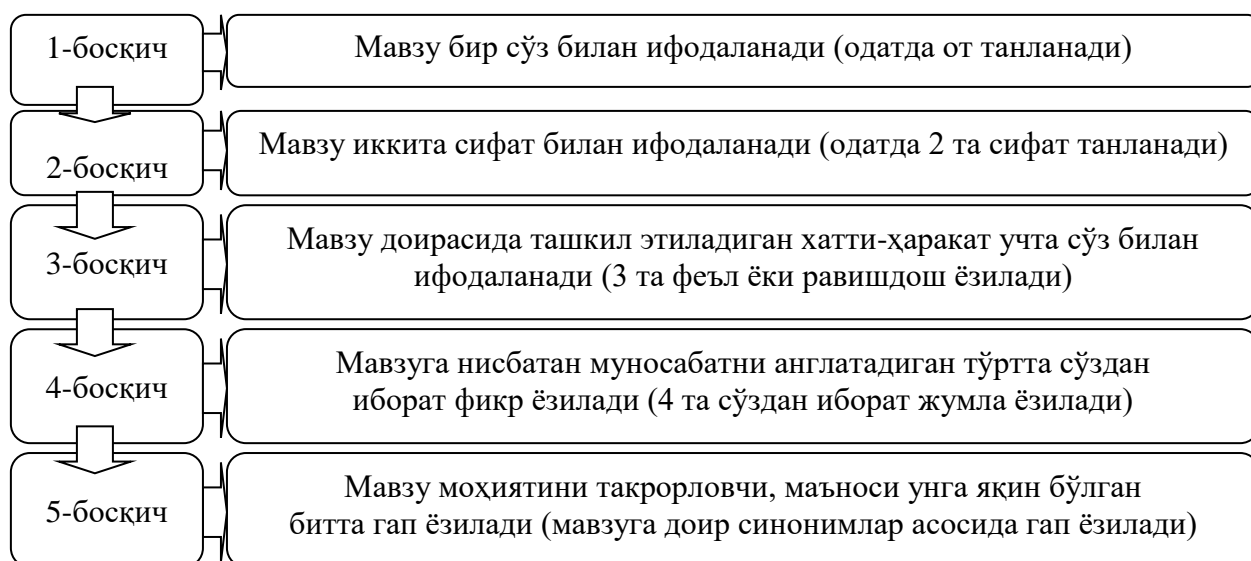
Ж.Стилл, К.Мереди, Ч.Темил томонидан ишлаб чиқилган “Ўқиш ва ёзиш асосида танқидий фикрлашни ривожлантириш дастури”да ҳар бир талаба ва талабалар гуруҳларининг фикрлаш фаоллигини ошириш, уларда танқидий фикрлаш қобилиятини ривожлантириш учун “Синквейн” стратегиясини қўллаш самарали эканлиги айтилади.

Бу ўринда стратегиянинг моҳияти билан танишиб ўтиш мақсадга мувофиқдир.

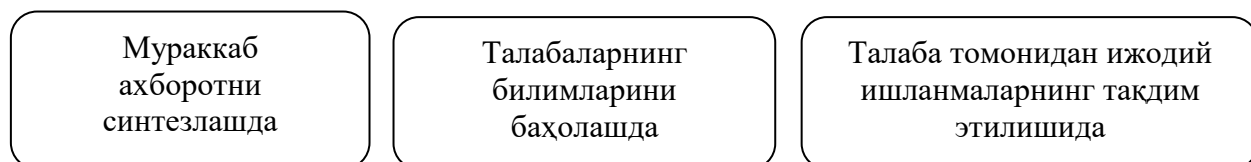
Синквейн (фр. “беш қатор” маъносини англатади) маълумотларни синтезлаш (алоҳида маълумотлар асосида яхлит ғояларни шакллантириш)га ёрдам берадиган қофиясиз шеър бўлиб, у асосида ўрганилаётган мавзу (тушунча, ҳодиса, воқеа)ларга оид маълумотлар тўпланади; ҳар бир ўқувчи (талаба) ушбу маълумотлар йиғиндиси (қофиясиз шеър)ни ўз сўзлари билан турли вариант ёки нуқтаи назарлар орқали ифодалаш имкониятига эга

Синквейн тузиш – мураккаб ғоя, сезги ва ҳиссиётларни бир неча сўз орқали яққол, ёрқин ифодалаш малакаси бўлиб, бу жараён мавзунини пухтароқ ўзлаштириш, маълумотларни яхшироқ англашга ёрдам беради

Синквейн тузиш мураккаб жараён бўлиб, уни самарали ташкил этиш учун муайян қоидаларга амал қилиш талаб этилади. Одатда, синквейн тузиш беш босқичли ҳаракатларни ташкил этиш орқали амалга оширилади. Мисол учун:

Синквейнлар қуйидаги ҳолатларда самарали саналади:

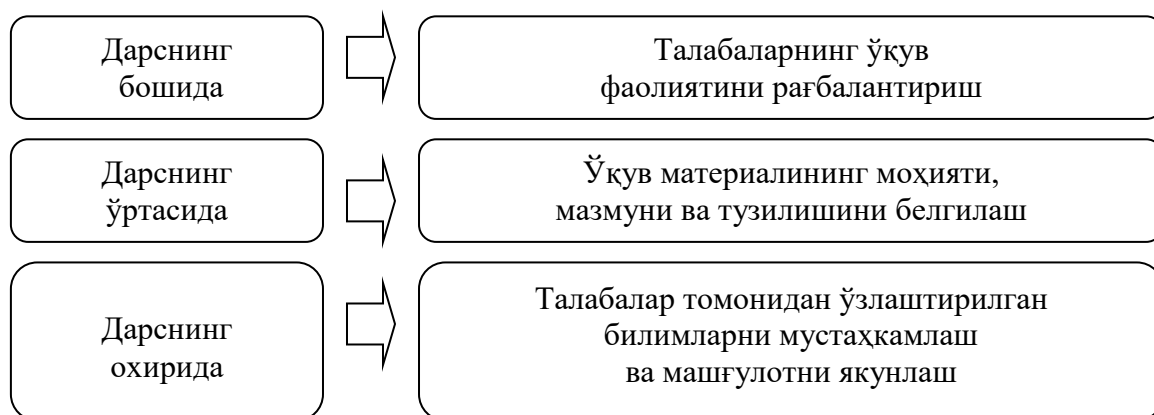
Синквейнлар самаралидир

“Скарабей” стратегияси

“Скарабей” (“Кўнғиз”) стратегияси талабаларда мантикий фикрлаш қобилиятини, хотирани, шунингдек, муайян муаммони ҳал қилишда ўз фикрини очиқ, эркин ифодалаш малакасини ривожланишига хизмат қилади. Талаба стратегияни қўллаш жараёнида билимларининг сифати, даражасини холис баҳолаш, ўрганилаётган мавзу ҳақидаги тасавури кўламини аниқлаш имкониятини қўлга киритади. Стратегия, шунингдек, турли ғояларни очиқ, эркин, мантиқан ифодалаш, улар ўртасидаги ўзаро боғлиқликни аниқлашда ҳам самарали саналади.

Унинг ёрдамида талабаларда қуйидаги сифатларни шакллантириш, ривожлантиришга эришиш мумкин: мустақил ишлаш; мулоқатга эркин кириша олиш; хушфееълик, ўзгалар фикрини ҳурмат қилиш; фаоллик; фаолиятга ижодий ёндашиш; фаолиятининг самарали бўлишига қизиқиш; ўз-ўзини баҳолаш.

Стратегиядан дарснинг муайян босқичларида турли мақсадларда фойдаланиш мумкин. Яъни:

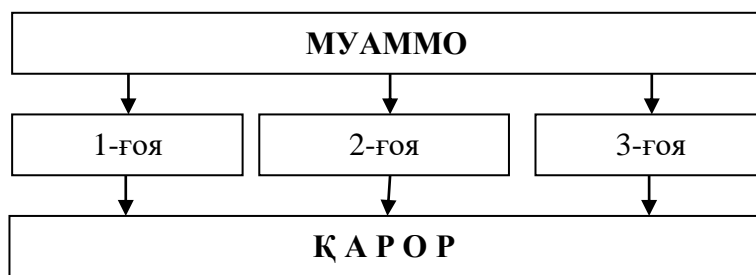

Мазкур стратегия талаба томонидан осон қабул қилинади. Зеро, у шахсга хос фикрлаш, билиш хусусиятларини инобатга олган ҳолда ишлаб чиқилган.

“Қарорлар шажараси” (“қарор қабул қилиш”) стратегияси

Стратегия муайян фан асосларига оид бир қадар мураккаб мавзуларни ўзлаштириш, маълум масалаларни ҳар томонлама, пухта таҳлил этиш асосида улар юзасидан муайян хулосаларга келиш, муаммо юзасидан билдирилаётган бир нечта хулоса орасидан энг мақбул ҳамда тўғриси топишга йўналтирилган техник ёндашувдир. У аввалги вазиятларда қабул қилинган қарорларни яна бир бора таҳлил қилиш, уни мукамал тушунишга хизмат қилади.

Таълимда стратегияни қўллаш ўрганилаётган муаммо юзасидан оқилона қарор қабул қилиш (хулосага келиш) учун талабалар томонидан билдирилаётган ҳар бир вариантни таҳлил қилиш, мақбул ва номақбул жиҳатларини аниқлаш имкониятини яратади. Унга кўра машғулотларда талабалар қуйидаги чизма асосида ишлайди (у ёки бу тартибдаги фаолиятни олиб боришда ёзув тахтасидан фойдаланади):

Стратегиянинг ўзига хос жиҳати шундаки, у бевосита маълум лойиҳа асосида қўлланилади. Лойиҳа қуйидаги кўринишга эга:

Умумий муаммо					
1-қарор варианты		2-қарор варианты		3-қарор варианты	
Афзаллиги	Камчилиги	Афзаллиги	Камчилиги	Афзаллиги	Камчилиги
и	и				
Қарор:					

Стратегия қуйидаги шартлар асосида қўлланилади:

Машғулот чоғида ўқитувчи энг аввал мунозара, таҳлил учун мавзуга оид бирор муаммони белгилайди; гуруҳлар томонидан қабул қилинган хулоса (қарор)ларни ёзиш учун плакатларни тайёрлайди

Ўқитувчи талабаларни 4 ёки 6 нафардан кичик гуруҳларга ажратади; муаммонинг ҳал этиш, оқилона қарор қабул қилиш учун аниқ вақт белгиланади

Қарор қабул қилишда гуруҳларнинг ҳар бир аъзоси билдирган вариантнинг мақбул, номақбуллиги батафсил муҳокама қилиниб, афзаллиги, афзал эмаслиги ёзиб борилади; билдирилган вариантлар асосида муаммони ижобий ҳал этишга ёрдам берадиган усул ҳақида гуруҳ аъзолари бир тўхтамга келиб олади

Белгиланган вақт тугагач, ҳар бир гуруҳнинг лидери гуруҳ қарорини эълон қилади; билдирилган барча хулоса (қарор)лар ўқитувчи бошчилигида ўзаро қиёсланади

Изоҳ: 1. Муаммо бўйича билдирилган қарорлар юзасидан саволлар туғилса, уларга жавоб қайтарилади, ноаниқликларга аниқлик киритилади.

2. Агарда барча гуруҳлар муаммо юзасидан бир хил қарорга келинган бўлса, ўқитувчи бунинг сабабини изоҳлайди.

Шундай қилиб, интерфаол таълим технологиялари таълим сифатини яхшилаш, самарадорлигини ошириш, ўқитувчи, талаба, талабалар гуруҳи, шунингдек, жамоа ўртасида ўзаро ҳамкорликни қарор топтириш, ғоявий ва руҳий бирликка эришиш, ягона мақсад сари интилиш, ҳар бир таълим олувчи

(ўқувчи, талаба)нинг ички имкониятларини рўёбга чиқариш, шахс сифатида намоён бўлиши учун зарур шарт-шароит ҳамда муҳитни яратишда катта имкониятларга эга. Интерфаол таълимнинг энг муҳим таркибий элементи бўлган интерфаол методлар ўз моҳиятига кўра таълим мақсадларни амалга оширишда маълум даражада самарадорликка эришишни таъминлайди. Энг муҳими ўқитувчилар интерфаол методларни танлашда ўрганилаётган мавзу, муаммо ёки ҳал қилиниши лозим бўлган масалага эътибор қаратишлари лозим. Қолаверса, интерфаол методларни қўллашда талабаларнинг ёш, психологик хусусиятлари, дунёқараш даражаси, ҳаётий тажрибалари инобатга олинса, дарс самарадорлиги янада ошади. Бу эса ўқитувчилардан касбий маҳорат, малака, билимдонлик, сезгирлик ва интуицияга эга бўлишни тақозо этади.

Назорат учун саволлар:

1. “Интерфаол”, “интерфаол таълим” ва “интерфаоллик” қандай маънони англатади?
2. Интерфаол таълим технологиялари ўзида қандай белгиларни ифода этади?
3. Интерфаол методлар қандай амалий аҳамиятга эга?
4. Шахсан Сиз педагогик фаолиятингизда қандай интерфаол методлардан фойдаланасиз?

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Раҳбарий адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. И.А.Каримов. Ўзбекистон миллий истиқлол, истеъдод, сиёсат, мафкура, 1-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
3. И.А.Каримов. Биздан обод ва озод ватан қолсин, 2-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
4. И.А.Каримов. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир, 3-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
5. И.А.Каримов. Бунёдкорлик йўлида, 4-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
6. И.А.Каримов. Янгича фикрлаш ва ишлаш–давр талаби, 5-жилд.– Т.: Ўзбекистон, 1997.
7. И.А.Каримов. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлидан. 6-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1998.
8. И.А.Каримов. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қураимиз, 7-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1999.
9. И.А.Каримов. Оллоҳ қалбимизда, юрагимизда. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
- 10.И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
- 11.И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсулмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
12. И.А.Каримов. Миллий истиқлол мафкура – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
- 13.И.А.Каримов. Истиқлол ва маънавият. – Т.: Ўзбекистон, 1994.
- 14.И.А.Каримов. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Т.: Шарқ, 1998.
15. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: «Маънавият». –Т.: 2008.-176 б.
16. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: “Ўзбекистон”. –Т.: 2011.-440 б.
- 17.“Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни // “Халқ сўзи” г. 1998 й., 15 май.
- 18.Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. – Т.: Ўзбекистон, 2000.

19.II. Меъёрий- ҳуқуқий ҳужжатлар:

- 20.Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
- 21.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш

сифатини тубдан яхшилиш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон қарори.

22. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли қарори.
23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.

24. III. Махсус адабиётлар:

25. Азизходжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Т.: Чўлпон, 2005.
26. Очиллов М. Янги педагогик технологиялар. – Қарши.: Насаф, 2000.
27. Йўлдошев Ж.Ф., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.
28. Ишмухамедов Р.Ж. Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари /Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари ўқитувчиларининг малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш факультети тингловчилари, академик лицей ва касб-хунар коллежлари ўқитувчилари учун услубий тавсиялар. – Т.: ТДПУ, 2004.
29. Воинова М.Г. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. – Т.: «IQTISOD-MOLIYA», 2006.
30. Гузеев В. В. Интегральная образовательная технология. – М., 1999.
31. Гузеев В.В. Образовательная технология: от приема до философии. М.: Сентябрь, 1996.
32. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.
33. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.
34. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов : рабочая тетрадь. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.
35. Кашлев С. С. Современные технологии педагогического процесса. Мн.: “Университетское”, 2000.
36. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб. пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.
37. Левина М.М. Технология обучения, роль в структуре педагогического знания. (Разработка и внедрение гибких технологий обучения педагогическим дисциплинам). М.: МГПИ, 1991.

38. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.
39. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Власов, Д.А. Педагогические технологии как дидактический инструмент модернизации образования. – М. – Тольятти: ВУиТ, 2004.
40. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монахова от А до Я: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.
41. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров Под ред. Е.С. Полат. – М.: Издат. центр «Академия», 2001.
42. Сайидахмедов Н.С. Янги педагогик технологиялар. – Т.: Молия, 2003.
43. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т.1. – М.: НИИ школьных технологий, 2006.
44. Сериков В. В. Обучение как вид педагогической деятельности: учебное пособие для вузов / В. В. Сериков; под ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой. – М.: Академия, 2008.
45. Современные образовательные технологии: учебное пособие/под ред. Н.В. Бордовской. – М.: КНОРУС, 2010.
46. Толипов Ё., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбикий асослари – Т.: 2006.
47. Adam, R. The Process of Educational Innovation I R. - Lnd, 1991.
48. Bassett G. Innovation in Primary Education. - Lnd: 1992.
49. Beverly D. Inquiry Based Teacher Education / D. Beverly, D. Shaklee, K. Cushner II. Педагогическое образование для XXI века. - М.: 1994.
50. Blan W.E. Handbook for developing Competency-Based Training Programs I W.E. Blank. - New-Jercey: Prentice Hall, 2002.
51. Chambers W.N. Creative Scientist of Today I W.N. Chambers II Science. -L.: 1994. - Vol. 145.
52. Cowen E.L. Stress Reduom and Problem-Solving Rigidity I EX. Cowen II J. Consult. Psychol. - N. Y: 1992. - Vol. 16.

Интернет маълумотлари:

www.press-service.uz
www.gov.uz
www.infocom.uz
<http://www.bank.uz/uz/publisIVdoc>
www.press-uz.info
www.ziyonet.uz
www.edu.uz
www.pedagog.uz
www.tdpu.uz

